

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэмрэ и Правительствэрэ ягъэзет

БЭДЗЭОГЪУМ и 10-р — УРЫСЫЕ ПОЧТЭМ и МАФ

Почтэм иЮфышлэхэу ыкIи иветеранхэу лътэныгъэ зыфэтшIыхэрэр!

Шъуисэнхъат епхыгъэ мэфэкIым — урысые почтэм и Мафэ фэшI тышфэгъушIо!

Почтэ къулыкIуэм нэбгырэ пэпчъ ищыIэныгъэ мэхъанэу щыриIэм уасэ фэшIыгуай. Техникэ прогрессым зэпхыныгъэ амалхэр лъэщэу зэрехъокIыгъэхэм, почтовикым исэнхъат непи ящыкIэгъэ дэдэмэ зэрашхыгъэу кээнэжы. Интернетыр, электроннэ почтэр, мобильнэ телефон зэпхыныгъэр пытэу тищыIэныгъэ кыххыагъэхэм, почтальонхэм аIэклагъэхэрэ гъэзетхэм, журналхэм, писъмэхэм, открыткэхэм, посылкэхэм, бандерольхэм ямэхъанэу кыкIичыгъэп.

Почтэ къулыкIуэм фэдэу фэIо-фаишлэхэр зыгъэцIэрэ джырэ инфраструктурэ горэм ипэ зышхомбгъуэгъэп. ФГУП-у «Урысыем ипочт» зыфиIорэм Адыгэ РеспубликэмкIэ и ГъэIорышланIэ щылажыгъэхэрэм яЮфышлэн дэгъоу зэрэзыхащэрэм ишIуагъэкIэ ти-республикэ ичIыпIэ анахъ Iудзыгъэхэм ащыпсэухэрэи зэIы-Iэсынхэ алъэкIы. Илэс къэс почтэ къулыкIуэм фэIо-фаишлэ пчъа-гъэу ыгъэцIэрэм хегъахъо, банкхэм, ЖКХ-м, связым яфэIо-фаишлэхэм анае ахыцэр мыщ цаIахы.

Отраслэм иЮфышлэхэм урысые почтэм ишэн-хэбзэ анахышIухэр кызырагъэхэмэцIхэм ыкIи зэрэIагъэкIомэцIхэм, фэIо-фаишлэу агъэцIэрэм зызэрэрагъэушхомбгъуэцIхэм, цIыфхэм фэIо-фаишлэхэр нахышIоу зэрафызыхащэцIхэм тищыхъэ тель.

Почтэм иЮфышлэ, иветеран пстэуи псауныгъэ пытэ, на-сын яIэнэу, гушIуагъом щымыкIэнхэу, IофышIоу рахыжыгъэр пстэуи гъэхъэгъэхихэр ащыIыгъэу тафэлъаIо!

Адыгэ Республикэм и Лышхъэ ипшгъэрлыгъэр зыгъэцIэу
КЪУМПЫЛ Мурат

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм
и Тхьаматэу Федор ФЕДОРКО

Зичэзыу зэхэсыгъо яIагъ

Адыгэ Республикэм и Общественнэ палатэ зичэзыу яплэ-нэрэ зэхэсыгъо мы тхьаматэм иIагъ. Ар кызылэуиыгъ ыкIи зэрицагъ палатэм итхьаматэу МэцбэшIэ Исхъакъ. Мы илэсым имэлылфэгъу мазэ блэкIыгъэ зэхэсыгъор яIагъ. Ащ кышхыулагъэу Iофэу ашIагъэм, щырахыухъа-гъэхэр зэшIохыгъэ зэрэхъуэгъэхэм ар къатегуцIагъ.

Нэужым АР-м и Общест-веннэ палатэ и Совет, икомис-сие яЮфшIэн зэрэзыхащэгъ-щтым афэгъэхьыгъэ норматив тхылхэм япроектхэм ахэплъа-гъэх, яшIошIхэр кызыраIо-тыкIыхэм ыуж, зэдаштагъэх. Джащ фэдэу Общественнэ па-латэм итхьаматэ игуадзэу Апу-

мыжъ Казбек УФ-м и Общест-веннэ палатэ изэхэщэн фэгъэ-зэгъэ комиссием иЮфшIэн зэрэ-рэхэлэжыагъэм кытегушIагъ. АР-м и Общественнэ палатэ хэт Анна Крюковам УФ-м и Об-щественнэ палатэ и Совет иЮф-шIэн зэрэIуагъэм щигъэгъо-загъэх.

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм

Илэсыбэ хъугъэу шIуагъэ кытэу гъэсэныгъэм иЮф зэрэфла-жыэрэм, егъэджен-пIуныгъэ IофымкIэ гъэхъагъэхэр зэришIыгъэхэм, физическэ культурэмэ спортырэм Iоф ащызышIэцт кадрэхэм якъэгъэхъазырын иIахышхо зэрэишIыхъэрэм афэшI Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм и Щытхъу тхылъ фагъэшхошагъ Зэфсэ Аюбэ Мыхъамэт ыкIом, ГОУ ВПО-у «Адыгэ къэралыгъо университетым» физическэ пIуныгъэмкIэ икафедрэ идоцент.

Илэсыбэ хъугъэу шIуагъэ кытэу егъэджен Iофым зэрэпы-лым, IэпIэсэныгъэхэу зэрэхэлтым, творческэу IофшIэным зэрэ-кIуалIэрэм, кытIэхъухъэрэ ныбжьыкIэхэм яегъэдженрэ япIун-рэкIэ гъэхъагъэхэр зэришIыгъэхэм афэшI Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм и Щытхъу тхылъ фагъэшхошагъ Коряк Наталье Григорий ыпхъум, ТэхъутэмыкIое районымкIэ поселкэу Инэм и МОУ «Гурыт еджапIэу N 6-м» инджылызы-бэмкIэ икIэлэегъаджэ.

Электроннэ шIыкIэкIэ лътэплъэшхуэцIхы

КIэлэцIыкIу IыгъыпIэм чIыпIэ щызыгъотынэу ежэрэ кIэлэцIыкIуэхэм ячэзыу электроннэ шIыкIэм тетэу лътэ-плъэнхэу Мыекъопэ къэлэ администрацием бэмшIэу щырагъэжыагъ. Интернет-сайтым иадресыр «Детский сад: ко-миссия» — <http://www.detskisadkomissiya.ru>.

Мы сайтым ны-тыхэм ясабый кIэлэцIыкIу IыгъыпIэм чIыпIэ щыгъотынэмкIэ ялэIу тхылъ щатхын алъэкIышт.

СМИ-хэм зэпхыныгъэхэр адэ-шIыгъэнхэмкIэ Мыекъопэ къэлэ администрацием и ГъэIорышланIэ кызырэщытаIуагъэмкIэ, сабыир

кызыыхъугъэ илэсым елъты-гъэу къэлэ чэзыу чIыпIэу щы-Iыгъыр Интернет амалэу щыIэ хъугъэмкIэ зэбгъэшIэшхуэцI. Ны-тыхэм ялэIу тхылъ ратхэгъэ IыгъыпIэм иномер тегъэпсыхъа-гъэу чэзыур зэрэIыкIуатэрэм тапэкIэ шIэхэу лътэплъэшхуэцIхы.

КIэлэцIыкIу IыгъыпIэ пэпчъ изытет, фэгъэкIотэныгъэхэм афэ-гъэхьыгъэ къэбархэр, нэмыкIхэ-ри сайтым ижугъотэщтых.

Программэу «Детский сад: ко-миссия» зыфиIоу зигугъу къэт-шIырэр къэлэшхохэу Казань, Москва, Пермь ащаушэтыгъах ыкIи шIуагъэ кызырэтырэр къэ-нэфагъ. Джы апэрэу ар Мые-къуапэрэ Краснодар краимрэ ашапхыращы.

ИШЪЫНЭ Сусан.

Сурэтыр Ишъынэ Аслъан тырихыгъ.

Цыфхэр зычIэсышт унэхэмкIэ сертификатхэм япчъагъэ Адыгеим шагъэнафэ

Псыр кызыдэкIым Адыгеим имуниципальнэ образовани-плIэу зэрар зыхыгъэхэм ашы-псэурэ цIыфхэу зычIэсыштхэ унэхэмкIэ сертификатхэр зищы-кIагъэхэм япчъагъэ мы охътэ благъэхэм нафэ къэхуэцI. Адыгэ Республикэм и Лышхъэ ипшгъ-рылхэр зыгъэцIэрэ КъумпIыл Мурат министрствэхэмрэ ве-домствэхэмрэ яIэшхъэтетхэм тыгуасэ адырилэгъэ зэIукIэгъум ащ фэдэ пшгъэрлыгъэ кышхыгъэ-уцIхы.

Адыгеим ошIэ-дэмышIагъэ зыхэлъ тхьамыкIагъоу кыхъу-хъагъэм федеральнэ статус иIэ хъугъэ. АР-м и Лышхъэу Тхьа-кIушынэ Аслъан иунашхо тетэу Урысые Федерацием и Прави-

тельствэ и Тхьаматэу Владимир Путиным ыцIэкIэ писъмэ агъэ-хъазырыгъ ыкIи агъэхыгъ. Уры-сыем и Правительствэ ирезерв фонд сомэ миллион 620-рэ кышхыгъэкIынэу ащ шыкIэлъэ-Iу. Зэрар зыхыгъэхэм яунэхэр зыпкэ игъэуцожыгъэнхэм, мылкъу IэпыIэгъу ятыгъэным а ахыцэр пэIуагъэхъащт. Мы заяв-кэм кышхыгъэ хъугъэ къэбар-хэр ыкIи пчъагъэхэр Москва кыкIыгъэ комиссием кыгъэ-шхыпкъэжыгъэх. Шъугу къэтэ-гъэкIыжы: псыр кызакIэом зэрэ-рэрэу къафыхыгъэр сомэ мил-лион 750-рэ фэдиз хъоу агъэунэ-фыгъ. Республикэ бюджетым кыхагъэкIи зэрар зышхыгъэхэм аIэклагъэхъагъэр сомэ миллион

30 фэдиз мэхъу. Цыфхэр зычIэ-сышт унэхэмкIэ сертификатхэм япчъагъэ зыфэдизыр тэрэуу гъэунафэгъэным пае бэдзэогъум и 12-м Адыгэ Республикэм и Правительствэ и Унэ шыкIошт зэIукIэм муниципальнэ образо-ваниехэмрэ псэупIэхэмрэ япащэ-хэр зэкIэ хэлэжыэщтых.

Гъогуо Инэм — Адыгэкъал— Бжъэдыгъухъабл зыфиIорэмкIэ псыхъоу Псэкъупсэ тель лъэмы-джым игъэцэкIэжыным епхыгъэ Iофыгъоми КъумпIыл Мурат кышхыуцугъ. МэзитIу Iэпэ-цы-пэкIэ а лъэмыджым техъанхэ алъэкIынэу хъуэцI. Адыгэ Рес-публикэм иреспубликэ бюджет гъэцэкIэжыным пэIухъащт ахы-цэр кыхагъэкIыгъ.

Адыгэ Республикэм
и Лышхъэ
ипресс-къулыкIу

Гъэхъагъэхэр ышIынхэ ылъэкIыгъ

Суд приставхэм я Федеральнэ къулыкъу идиректорэу — Урысые Федерацием исуд пристав шхъалэу Артур Парфенчиковыр мы мафэхэм Адыгэ Республикэм щылагъ.

Суд приставхэм я Федеральнэ къулыкъу и ГъэlorышIаплэу АР-м щылэм иструктурнэ подразделениехэм япшъэрылъхэр зэрагъэакIэхэрэм, алиментхэр зымытхэрэм пшъэдэкIыжъ ягъэхъыгъэнымкIэ ялофшIэн зэрэзэхъащэрэм, IoфшIэплэ чIыпIакIэхэр къызэлухыгъэнхэм апае зэшIуахыхэрэм, нэмыкI лъэныкъохэм и директорым защигъэгъозагъ.

Федеральнэ ыкIи республикэ къэбар жьугъэм иамалхэм апае къэралыгъом исуд пристав шхъалэу пресс-конференцие кытыгъ. Журналистхэм яупчIэхэм игъэкIотыгъэ джэуапхэр къаритыжыгъэхэ, ежъ ышхъэкIэ нахъ зыгъэгумэкIырэ Ioфыгъохэм къащыцугъ. Суд приставхэм я Федеральнэ къулыкъу исистемэ непэ

зэхъокIыныгъэу щыкIохэрэм, чIыфэхэр игъом зымытыжыхэрэм пшъэдэкIыжъу арагъэхъырэр гъэлъэшыгъэным фэшI шIэгъэн фаехэм, 2011 — 2012-рэ илъэсхэм къа-кIоцI анахъэу анаIэ зытырагъэтышт лъэныкъохэм пашэр къатегушылагъ.

Нэужым суд приставхэм я Федеральнэ къулыкъу и ГъэlorышIаплэу Адыгеим щылэм иаппаратрэ структурнэ подразделениехэмрэ япашэхэр зыхэлъжъгъэхэ зэхэсыгъор Артур Парфенчиковым ригъэкIокIыгъ. ГъэlorышIаплэм ипшъэрылъхэр зэрэзэшIуиэххэрэм фэгъэхыгъэ доклад къышIыгъ УФ-м и ФССП-м

игупчэ аппарат икомиссие.

А. Парфенчиковым къызэрэхигъэщыгъэмкIэ, Дмитрий Ткаченкэр АР-м исуд пристав шхъалэу загъэнэфагъэм къышегъэжъагъэу ГъэlorышIаплэм гъэхъагъэхэр ышIынхэ ылъэкIыгъ. Ащ фэдэ екIолIакIэр тапэкIи агъэфедзэ яIoфшIэн зэхъащэнэу, законодательствэм къыдилытэрэ лъэныкъо пстэури шIокI имылэу агъэцэкIэнэу къафигъэпытагъ.

ТХЪАРКЪОХЪО Адам.

Къэгъэлъэгъон

«Шульэгъум, чIыгум яорэдыIуагъ»

АР-м и Лъэпкъ библиотекэ краеведениемкIэ иотдел мэхъанэ зилэ мэфэкI хъугъэ-шIагъэ пэпчъкIэ къэгъэлъэгъонхэр ренэу щызэхъащэх. Ахэр тхакIохэм, бзэшIэныгъэлъэжхэм, тхылъыкIэхэм, цIыф гъэшIэгъон IoфшIахэм лъэпкъым къыхэкIыгъэхэм афэгъэхыгъэх.

ЗэльашIэрэ усэкIо-лирикэу Бэрэтэрэ Хъамидэ къызыхъугъэр илъэс 80 зэрэхъурэм фэгъэхыгъэ мэфэкI къэгъэлъэгъонным псын-кIэу гу зылыгуегъатэ. Хъамидэ ищылэныгъэ ыкIи итворчество къызылотыкIыр тхылъ, журнал ыкIи гъэзет тхыгъэхэр мэкIайхэм зэратегфэх. Ахэр усакор дэгъоу зышIэщтыгъэхэу, ащ итворчество Ioф дэзышIагъэхэу Шхъэлэхъо Абу, Къуныжъ Мыхъамэт, ЩэшIэ Казбек къалэкIыгъэх.

ИлъэсипшI пчъагъэхэм литера-

турэм дахэу щылъэжъгъэ Бэрэтэрэ Хъамидэ тхылъеджэхэм зэрэкIэсэгъэм ишыхъатых нэмыкI тхыгъэ хэутыгъэхэри.

Хъамидэ иусэхэр, ипоэмэхэр зыдэт тхылъэхэу адыгабзэкIэ ыкIи урысыбзэкIэ къыдэкIыгъэхэри мыщ шыгъэфедагъэх. Ахэр: «Нэфылъ», «Гъэтхэ псалъ», «Тыгъэнэбзый», «МэфэкI», «Хъыра-хъишъ», «Кушгъэ орд», «МэфакIэм ипчъдыжъ», «Бжыхъэ пIаашъ», нэмыкIхэри.

Тхылъеджэ зэфэшхъафыбэ къызычIэхэрэ отделым иIoфышIэхэм урысыбзэкIэ къыдэкIыгъэхэри къэгъэлъэгъонным хагъэхъагъэх. Ахэр: «Исламей», «Камень не плачет», «Тропинка в горы», «Яблоня деда», «Имя твоё», ахэм анэмыкIхэри.

Хъамидэ идраматургическэ произведенийхэр дэтхэу «Пьесэр»

зыфиорэми унаIэ зытырыуегъадзэ. Джащ фэдэу, издэкIыгъэ IoфшIагъэхэри тэлъэгъух: Шота Руставели ипоэмэ цIэрыIoу «Витязь в тигровой шкуре», Коста Хетагуровым, Корней Чуковскэм атхыгъэхэр адыгабзэм рильхъагъэх.

Бэрэтэрэ Хъамидэ иусэхэм ащышхэу адыгэ композиторхэм оредышгъом ралъхъагъэхэри тхылъхэм адэолъагъох.

МэфэкI къэгъэлъэгъонэу «**Шульэгъум, чIыгум яорэдыIуагъ**» зыфиорэм Ioф дашIагъ краеведениемкIэ отделым иIoфышIэ хуупхъэхэу Къат Сусанэрэ Айтчыкыо Рузанэрэ.

Илъэс шъэныкъо Iэпэ-цыпэм лъэпкъ литературэм хъалэлэу шы-лэжъагъэу, адыгэ поэзием хэзыгъэхъогъэ Бэрэтэрэ Хъамидэ ыцIэ сыдыгъуи шIуикIэ, дахэкIэ рало, агъэлъаплэ, якIас, ащыгъупшэрэп.

ДЗЭУКЪОЖЫКЪО Нуриет.

Анахъ дэгъухэр къыхагъэщыгъэх

УФ-м следствиехэмкIэ и Комитет следствиехэмкIэ и ГъэlorышIаплэу АР-м щылэмрэ АР-м хэгъэгъу кIоцI IoфхэмкIэ и Министерствэ иуголовнэ розыскрэ бзэджэшIэгъэ хылыгъэхэм, хылыгъэ дэдэхэм язэхэфынкIэ мы илъэсым иапэрэ мзых къыкIоцI Ioфэу зэдашIагъэр зэфэхысыжыгъ, следователь анахъ дэгъухэр къыхагъэщыгъэх.

ГъэlorышIаплэм ипашэу, генералэу Василий Семеновым зэхэсыгъор къызылуиыхъэ, зэшIуахыгъэхэм кIэкIэу къатегушылагъ. Ащ къызэрилуагъэмкIэ, илъэсныкъом къыкIоцI бзэджэшIэгъэ хылыгъэу е хылыгъэ дэдэу республикэм 9 шагъэунэфыгъ, ахэм ащышхэу 8-р зэхэфыгъэ хъугъэ, зэу къэнагъэм следовательхэм Ioф дашIэ. Илъэс пчъагъэкIэ узэкIэIэбжыкIэм зэрэхъэгъэгъэ бзэджэшIэгъы 7 мзыхым къыкIоцI зэхафын алъэ-

кIыгъ. МВД-м иуголовнэ розыск исследователъхэмрэ ГъэlorышIаплэм иIoфышIэхэмрэ зэгурылохэу, зэдэлъэжхъэзэ Ioф зэрэзэдашIагъэм ишIуагъэ аш зэрэхъалыр генералым къыкIыгъэтхыгъ.

БзэджэшIагъэхэм язэхэфын дэлъжъагъэхэу, анахъ следователь чанэу алъытагъэхэр нэужым къыхагъэщыгъэх, ахэм зерафэразэхэр къызыщаралотыкIырэ писъмэхэмрэ ахъщэ шIухъафтынхэмрэ аратыгъэх. Ащ фэдэу зыцIэ къыраIуа-

гъэхэм ащышых уголовнэ розыскым иIoфышIэхэу Хъасаныкъо Алыи, Блэгъожъ Салбий, следствиехэмкIэ ГъэlorышIаплэм иIoфышIэхэу Къэлэкъутэкъо Аскэр, КIыкI Бислъан, нэмыкIхэри.

Василий Семеновым къызэрилуагъэмкIэ, бзэджэшIэгъэ хылыгъэхэмрэ хылыгъэ дэдэхэмрэ язэхэфынкIэ анахъ следователь чанхэр къыхагъэщыгъэнхэм кIэ-щакIо фэхъугъэр АР-м хэгъэгъу кIоцI IoфхэмкIэ иминистрэу Александр Речицкэр ары. Ежъ министрэм гушыIэр зештэм ГъэlorышIаплэм ипашэ ащ къызэрэдыригъэштагъэр къылуагъ, ащ фэдэ купым хэхъэрэ бзэджэшIагъэхэм якъычIэгъэщын Ioф псынIкIэу зэрэщымытыр, яухагъи, акIуачи, яшIэныгъи халъхъэ-зэ, мыпшъыжъэу кIалэхэм Ioф зэрашIагъэр къыхагъэщыныр игъоу ылъытагъ, ахэм афэдэ IoфышIэхэм япчъагъэ тапэкIи нахъыбэ хъуным зэрэщыгъыгъэхэрэ кIигъэтхыгъ.

ХЪУТ Нэфсэт.

Коцым иIухыжъын фежъагъэх

Адыгеим мэкъу-мэщымкIэ и Министерствэ къызэритыгъэмкIэ, бэдзэогъум и 8-м ехъулэу коцэу республикэм щылуахыжъын фэе гектар мин 81,6-м ехъум щышхэу апэрэ гектар 800-р аугъо-ижыгъ. Ащ гектар телъытэу центнер 39,3-рэ къырахыгъ. Коцым иIухыжъын апэу зыщыфежъагъэхэр Красногвардейскэ, Теуцожь ыкIи Джэджэ районхэр арых.

Мы илъэсым хъэу ыкIи коцэу республикэм къышагъэ-кIыгъэр гектар мин 94-м къехъу. Ащ щышхэу тыгъуасэ ехъулэу Iуахыжыгъэр хъа-зырэу гектар мин 11-м кIэ-хъагъ. Лэжыгъэу аугъо-ижыгъэм гурытымкIэ гектар телъытэу центнер 37,6-рэ къырахы, пстэумкIи тонн мин 40-м ехъу къахыжыгъ.

Мыгъэ республикэм хъэу къышагъэкIыгъэр гъэрэкIорэм елытыгъэмэ, гектар минитIуикIэ нахъ макI — пстэумкIи гектар мин 12,6-м тIэкIу къехъу. Ащ ипроцент 78-рэ тыгъуасэ ехъулэу Iуа-хыжыгъ, гектар пэпчъ къы-рахыгъэр центнер 37,5-рэ. Хъэм изы гектар анахыбэу къызыщырахыгъэ районхэр:

Красногвардейскэр — центнер 45,1-рэ, Шэуджэныр — центнер 44,3-рэ, Джаджэр — центнер 40,8-рэ, Кошхъаблэр — центнер 30 ыкIи Теуцожь — центнер 25,1-рэ.

Бжыхъэ коцыр анахыбэу зыщылуахыжъын фаехэр Джэджэ, Кошхъаблэ, Шэуджэны ыкIи Красногвардейскэ районхэр арых. Красногвардейскэ районным бжыхъэ коц гектар 450-рэ фэдизэу щылуахыжыгъэм центнер 44,7-рэ кытыгъ, Джэджэ районным коц гектари 115-м центнер 42,3-рэ къырахыгъ.

Мыгъэ Iуахыжыныу республикэм лэжыгъэ къэзытышт рапсэу къышагъэкIыгъэр гектар мини 10-м тIэкIу къехъу. Ащ щышхэу процент 39-р Iуахыжыгъ, гектар пэпчъ центнер 17,9-рэ къырахыгъ.

Лэжыгъэр зытырахыжыгъэ хыпкъхэм ащышхэу комбайнхэм уарзэр къаупкIатэ-зэ зыхатэкъуагъэр гектар мини 6 фэдиз хъазыр. Джащ фэдэу хыпкъ гектар мини 4,6-м фэдизмэ диск онтэгъухэмкIэ адэлъжъагъэх.

**ЛIЭХЪУСЭЖЪ
Хъаджэртбий.**

Тиныдэльфыбзэ уасэ фэтэжъугъэшI

Адыгэ лъэпкъым зэман къыныбэ зэпчыгъэми, агу амыгъэкIодэу, алэ зэкIэдзэгъэу зэдэлъэжхъэзэ, сыдрэ къыни физэкIэкIуагъэхэп. Тятэ пашэмэ апсэ емыблэжхэу адыгэ чIыгур, тишэн-хэбзэ дахэхэр тфаухъумагъэх, тэш пае, тисабыймэ апае апсэ агъэтIылыгъ. Зэман къыным ритэкъухъэгъэ тилъэпкъэгъоу хымэ хэгъэгумэ арысхэр тэ къытщэгъугъых тиадыгэ чIыгу, тыхэбзэ дахэхэр, нудэльфыбзэр тыухъумэнхэу.

Адэ тэ сыда къытэхъулэ-рэр?! Тиеджаплэмэ адыгабзэр зы урок нахъ мыхъоу къа-чIэгъэнэгъэнэу, физкульту-рэр уроки 4-у зыгу къэкIы-гъэм сыда узэрэщыгъугъы-щтыр? Тителевидение адыга-бзэр нахъ макIэ щэхъу зэпыт, ащи чэщым сыхъатыр 11-м уеплын фае. УичIыгу ущы-псэоу, Адыгэ Республикэ ухъугъэу лъэпкъым иныдэль-фыбзэкIэ агъэхъазырыгъэ къэтынхэр ауж зэпытынхэр тэрэзэп. Арэуштэ а уахътэр кIощтмэ, тидэ тынэсышта?

Мы Ioфым ащ нахъ класэ

мыхъоу урыгушыIэн фае, шIэныгъэлэжхэр зэхэгушы-Iэжыныхэ, депутатхэри ащ къыхэлъэжхэнхэ, тиныдэльфы-бзэ чIэтымынэным пае кIуа-чIэу щылэр зэкIэ къызыфэ-гъэфедэгъэн фае. Тилъэпкъ Ioфыгъохэр тэр-тэрэу зеты-мыхъэхэмэ, зыпари ащ ыгъэ-гумэкIыштэп.

Дин Ioфыр арымэ, къэтын-хэр мэкIэ дэдэх, сабийхэм япIункIэ яшIогъэшхо къэкIо-нэу щыт нахъ мышIэми. Ала-хъым хэти ерэмьгъэгъуI, ащы-гъум апэу Тхьэр ары жэм къыдафэрэр. Сыд фэдэ лъэп-къи ыбзэ, ихабзэ, идин ылэ-жыныу фитыныгъэ иI. Ау тэ а Ioфхэм икъоу тапылэу тфэлоштэп. Ащ тигъэгумэкIэу лъэпкъ гъэзетым тыкъэтхэ, тшIоигъу ыкIи тэгугъэ тины-дэльфыбзэ еджаплэмэ икъоу ачIэлъыныу, ащызэрагъэшIэ-нэу, тикIалэхэм ар алулынэу.

**ХЪАГЪУНДЭКЪО
Шамсэт.**

**Мамхыгъ.
Письмэм джыри
нэбгырих кIэтхэжыгъ.**

В объявлении на стр. 15 (газета «Адыгэ макъ» N 122-123 (19888) от 25.06.2011 г.) о продаже имущества ОАО «Авиалинии Адыгеи», в Графике снижения цены лота N 1 строку 5 столбца «Период снижения цены с момента публикации СМИ» читать — С 25 по 29 июля 2011 г.

ГЪЭТЭРЭЗЫЖЫЫН

Гъэзетэу «Адыгэ макъэм» иномерэу 2011-рэ илъэсым мэкъуогъум и 25-м къыдэкIыгъэм (N 122-123 (19888) ия 15-рэ нэклубгъо ит мэкъэгъэлоу ОАО-у «Адыгеим иавиалиниехэр» зыфиорэм сатыу зэнэкъокъу зэрэзэхышхэрэм ехыла-гъэм редакцием имылажъэкIэ хэукъоныгъэ хэхъухъагъ. Лотэу N 1-м ыуасэ къызэрэрагъэIыхыштым график иапэрэ графау «СМИ-м къызыхиутырым щегъэжъагъэу уасэр къы-зырагъэIыхышт пIалъэхэр» зыфиорэм ия 5-рэ сатырэ итхэм укызыэрэджэн фаер мыры: «2011-рэ илъэсым бэдзэогъум и 25-м щегъэжъагъэу и 29-м нэс».

ЛЪЭГЪО НЭФ

Усаклоу Бэрэтэрэ Хьамидэ кызыхьугьэр илээс 80 нелэ мэхьу

Бэрэтэрэ Хьамидэ илээс тлоклитум кьехьоу тилитературэ хьалэлэу шылэ-жьагь. Адыгэ поэтиер лъэхъаныклэ ихъанымклэ, цыфыгум ар пэблагъэ хъунымклэ ащ илирическэ усэхэмрэ ипоэмэхэмрэ кьэгъзэплэ шьыпкьэ хьугъэх. Хэгъэгум, чылэм, ным, бзыльфыгъэм афэгъэхьыгъэ шлульэгъу лирикэм ыгу етыгъэу тхэныр ащ ыублагъ. Типоэзиеклэ ар я 50-рэ илээсхэм зэмысэгъэхэ лъэ-ныкьоу шытыгъ. 1957-рэ илээсым кьыдэкьыгъэу «Нэфылъ» зыфилорэ иапэрэ тхылъ цыкьлэ ар кыпшыльэгъуагъ. Ипорэ ишлэрэ зэтемыклэу, ишлульэгъу рымыукьыгъэу, гупцланэу илирическэ герой тхылъеджэхэм апашьхэ кьыуцуагъ. Ар зыкли адиштахэщтыгъэп тхьаклумэр зэсэгъэ декларативнэ-агитационнэ усэхэм. Шьырыгъэу, куохъау хэмылгъэу, гум лъы-лэхъу шытыгъэх Бэрэтэрэм иусэхэр. Ары агу римыхьыгъэхэри партократиём ишлонгъоныгъэхэм ямэкъэгъэлхъу, ащ иидеологие илумэтхъу, бгъэхалъхэм ренэу клэнэцыхъу усэ гъушъэ зэхапцэм фэазыщтыгъэхэм! Мэкъэ лъыгъэр зыфэхымэ лирикэм джауцгъэу декларативнэ поэзиём ыльапсэ кьыуныр регъажэ.

Иапэрэ тхылъ ехьыллагъэу Бэрэтэрэ Хьамидэ мырзуштэу ыужыоклэ ытхыгъагъ: «Тхылъым поэмэмрэ стихотворение заулерэ дэхьагъэх. Ар кыбэрзэ-лусхыгъэ стихотворением хэгъэгум шлульэгъоу фысир гъуапльи, дышъи, сыд фэдэ бгъэради зэрясымылгъапшэрэр кыбэрзэщысгъуагъэм пае — а лъэхъаным нэлэп гъэзетым кыпшысахыгъ. Ау сэ джы нелэ нэси сырыгушхоу кьэсэлэ:

**Шу сэлэгъу сэ хэгъэгур,
Ау гупсагъэр згъэбьракъэрп
Бгъэр кыбэгъэпшэрп,
Слэтрэп макъэр
Сакъэу сэкьлэ шьырыт гъогур.
Цыгъоу сянэм икьэгъагъи
Ипишъуалыи спэс ахлъ,
Сфэуклоклэ идэхьагъэ
Хэгъэхъоныр сигъэхъэл...**

Мы сатырхэр усаклом итворческэ программэ, лъэгъо гъуазэ зэрэфэхьугъэхэр кыкьлэлыклогъэ илээсхэм тхылъэу кыдигъэкьыгъэхэм кьагъэшъыпкьэ-жыгъыгъ. Шлульэгъу, дэхьагъэм, шлульэгъум, зэфэгъэм, гуклэгъум, шьыпкьэныгъэм, нэмыклэу кьэплон хъумэ, цыфыр шызыгъэлэрэ гугъэ лъагъэху шьлэныгъэм псэ пыгъэ кьэзытыгъэхэр ары Бэрэтэрэм ыналэ зытыридзэхэр. Гум кыкьлэ псалъэр, шлульэгъу пщыналгъэр итворчествэ илэныкьоу лъэшэу мэхьу. Ау а лъэхъаным гүфэбагъэ зыхьэлэ лирикэм шьхъэхыгъэ, нэфэрыло псалъэми уфэбэнэн фаеу шытыгъ, партиягъэ цензурэм илэкьлэ иныгъэ. Арэу шытми, ыгу кырипорэ лъагъэр, псалъэ гунэсыр Бэрэтэрэ Хьамидэ ыпкьлэ лъыгъэкьуатэщтыгъ. Илээсхэр тешлагъэху игукъэкьыжэхэм Хьамидэ мырзуштэу кьашилогъагъ: «Ятлонэрэ тхылъым («Гъэтхэпэ псалъ», 1960-рэ илээс) ащкьлэ шынагъо шымылагъэ фэдэу узрегъэпльи. Ау нэмыклэ шынагъо, сэ шьхъэкьлэ гу лъы-тэжъэу, ащ кыдыдхъагъэ: шлульэгъу гупшысэм фэгъэхьыгъэ лирикэм имызакъоу, нэмыклэ лъэныкьохэмкьлэ «зыкьэзгъэлъагъоэм» сшлонгъоу, тхылъым итемэкьлэ «зэгъэушъомбгъугъ». Гушылэп пае, «Брест имыжъохэр» зыфилорэ поэмэр ащ кыдэхьагъ. Ары шьхъае, нахь сэлэ кы-хъэгъэхэ тхакьлэри шызгъэмэкьлагъэу, сыз-фэмыкьулай дэдэмкьлэ хэгъахъо хьатэу сымшылыгъэу, ятлонэрэ тхылъым нахь макьлэу ськьлэгъушъуагъ. Ауштэу еломи, ятлонэрэ тхылъыр Бэрэтэрэмкьлэ лъэбэ-кьукьлэу шытыгъ, кызыхьыгъэ чылэу Къэзэныкьуае фэгъэхьыгъэ сатырхэр гум хэтъысхъэщтыгъэх («Сыгум ушыщ»):

**Сынэгуи клэклэп сэ си Пэжъуи,
Спэс зыхэтлагъэр кьыгосы кьуаджэ
Сичылэ клэсу спэс игушлагъоу
Кьэлэгъу илээсхэм ягукъэкьыжэ,
Сишылэныгъэ гъэшлэны жьыуагъоу
Ушысфэнэфэу сыгум ушыщ.**

Мыщ кыкьлэлыклогъэу усэхъу гүзэхэлэ инэу, шлульэгъоу кызышы-

Ичлыгу гупсэ фэусагъ

хъугъэ чыгум, чылэм усаклом афырилер апшъэ зыщыхъуштыгъэхэр: «Сиклэсэ чышлэм», «Синан», «Псын», «Сятэжы имыларыс». Усэ зэкьлэхэм гупшысэм икууплэ игъорыгъозэ лъагъо кыфагъо-тыщтыгъэ, кыкьлэлыклогъэ илээсхэм кыдигъэкьыгъэ тхылъхэм Бэрэтэрэ Хьамидэ италант ытамэхэм зыщаушхугъ, илирикэ лъэгъэпкьлэхэр ыштагъэх, драмэ зыхьэл гупшысэ куухэр ащыпхырыщыгъэх, лирикэм ижанрэу сонетыр адыгэ поэзиём кыкьыгъэхьагъ. Лъэхъанымкьлэ ар зытефагъэр илээс тлоклэу я 60 — 80-рэ илээсхэм азыфагу кыдафэрэр ары. Мы илээсхэм Бэрэтэрэм итворчествэ зызыригъэ-тыгъэм, типоэзие амалыкьлэу ригъэгъо-тыгъэхэм зэрэфэхьуашу тикритикхэми уасэ фашыгъэп, джы кызынэсыгъэми усэклэ иным итхыгъэхэр зэхэзыфырэ тхылъ шьлэп, зэрэпэсыгъэуи ахэм уасэ афэтшлэрэп.

Илээсху зигугъу кьэсшлыгъэхэм Бэрэтэрэ Хьамидэ кыдигъэкьыгъэх тхылъху «Тыгъэнэбзый» (1964), «Шьхъэкьотх» (1967), «Мэфаклэ» (1969), «Хьырахышъ» (1972), поэмэу «Чылэм итхыд» (1974), «Кушъэ ордэ» (1975), «Шлульэгъу закъу» (1977).

1981-рэ илээсым ыныбжэ илээс шьэ-ныкьоу зэрэхьурэм ехьулэу Бэрэтэрэ Хьамидэ тхылъыкьлэ кыдэгъэкьы «Гъунэпкьэ чыжъэхэр» ыцлэу. Гушылэпэм ычылэу «Сипшыналъ» зыфилорэ усэмкьлэ ар кызылэуиыхыгъагъ:

**Гумэкьлэ гупшысэ нэмыклэ хэмылгъу
Сэ сипшыналъ ладжери кьыхьклэ,
Ау гугъэ чыжъэхэр сэрклэ «Нэфылъу»
«Гъэтхэпэ псалъэм» сырынгъоклэ...**

Зэлашлэрэ усаклом гъэхъэгъэ инхэр зеришлыгъэхэм, иусэ лэжыгъэ идунай зэрэбаим, илэпэлэсэныгъэ лъэгъэпкьлэхэр зериштагъэхэм, ижабзэ зэрэчаным мы тхылъыр яшыхъатыгъ: усингъэм ехъу ащ дэтыгъ, поэмэху (литературэмкьлэ учебникхэм ыужкьлэ адэхьагъэху) «Лыгъэм итхыд», «Хьатх Мыхьамэт гъуаз», «Хьа-нахыкьо Къымчэрыи», «Хьанджэрые инамыс» зыфилорэр мыщ кыдэхьэгъа-гъэх. Зэрэщыгъэу итворчествэкьлэ тхылъэу «Гъунэпкьэ чыжъэхэр» нэрылэгъу лъэаплэу хьугъэ.

Усаклом ибгыдэкьлае зэрэпымы-урэм ишыхъатыгъэх тхылъыкьлэу кы-дигъэкьлэхэр: сонетхэр зыдэт тхылъэу «Ахь мыгош» (1983), «Псынэклэчъ мычъэкьожъ» (1986), поэмэшхоу «Мэфаклэ ипчэдыжъ» (1987). 1991-рэ илээсым ыныбжэ илээс 60 зэрэхьу-гъэм ехьулэу Бэрэтэрэм тхылъыкьлэ кыдыгъэкьы «Зэкьлэ ош пай» ыцлэу. Итворчествэ зэфэхьысыжэ гъэнэ-

фагъэ зэрэфышлэрэр кыкьхъэу усаклом зэтыриутыгъ: «Усэ зэфэшъхьаф-хэр», «Зы бзыльфыгъэ фэстхыгъэ усэ-хэр», «Сирием шыстхыгъэ усэхэр», «Сымэджэщым шыстхыгъэ усэхэр», «Псыфабэм шыстхыгъэ усэхэр», «Со-нетхэр», «Поэмэхэр».

Я 60-рэ илээсхэм яклэу кышыуб-лагъэу типоэзие хэмытыгъэ классическэ жанрэу сонетым лэф дишлэу Бэрэтэрэ Хьамидэ регъажэ; Италиём, Англиём япоэт-хэм атхыгъэ сонетхэр шысэтхыплэу кы-хыхь. Пшъэрылтыкьлэу ежэ зыфишлы-жыгъэм фэгъэхьыгъэу ащ сонетым кы-цилогъагъ:

Сыда зыкьлэстхэр нелэ сонет?

Силэрэп дишлэщтыи адыз усэм.

Шанхъэр сьолофэн, ар сизгъэрет,—

Сфэгъэгъышъа гурьшъэ гъусэм?

Гухэлэу ышлыгъэм, мылэшлэхми, кыкьыгъахъу игъорыгъозэ Бэрэтэрэ кыфэкьлау, иапэрэ сонетхэр тхылъэу «Мэфаклэ» зыфилорэм (1969-рэ илээс) кы-дэгъахъэх. Тхылъыкьлэу «Хьырахышъ» зыфилорэм (1972-рэ илээс) сонетибл кьлэу ытхыгъэху кыдэхьэгъагъэх.

«Ахь мыгош» — джары ыцлэр сонет-хэр зыдэт тхыгъэу Бэрэтэрэ Хьамидэ 1983-рэ илээсым кыдигъэкьыгъэм. Тхылъым дэхьагъэ сонетишэрэ тлоклитурэ; ахэр шэу зэтеуыгъагъэх: «Сонет зэфэшъхьафхэр» (япчъагъэкьлэ 80), «Сонет зэхэтхэр» (30), «Сонет лэрамхэр» (30). «Сонет зэфэшъхьафхэр» тхылъыр кыбэрзэ-зэлуиыхэр шьхъэхэр ямылэху зэкьлэ-лыкьлоу гъэпыгъэх: цыфымрэ шьлэны-гъэмрэ альэныкьуабэм альэлэсэу гупшы-сэ инхэр ахэм ахэлъ. Цыфыр цыфы зышлыр гукъэбзэгъэр, гуклэгъум илгъ-гъо кызылэузыхэр шлульэгъур, шып-кьэныгъэр, дэхьагъэр, намысыр, лыгъэр, насыпыр философии инэу мы циклэм ащыпхырыщыгъ.

Ятлонэрэ циклэу «Сонет зэхэтхэр» пы-чыгъо-пычыгъоу зэтеуыгъэх, ахэм шьхъэ зэфэшъхьафхэри ялэх.

Ящэнэрэ циклэу «Сонет лэрамхэр» пычыгъуитлоу зэтеуыгъ: «Шьхъэгъусэм фэсшыр псалъэр» (15), «Псэ улъыхъу-ныр — цыф шлульэгъун» (15). Мыхэм ахэхэрэ сонет шэкьыр шлульэгъуныгъэм иорэд, игимнэ пьомы ухэуэкьыштэп. Гум лъэлэсыхь, шьхъэм кьэнэжыкьы сатыр-шлагъоху шьхъэгъусэм фэгъэхьыгъэхэр. Усаклор ренэу клэхъопсы «Шлульэгъум гушло лъагъэу зилэтынэу», «Насыпыр лъэгъо чыжъэм щигъотынэу»... Гукьлэ зэхатшлэу, дедгъаштэу, тыфэразэу усэклэшхом исатырхэр непи неуши кьэтлоштыхь:

Псэ улъыхъуныр — цыф шлульэгъун.

Шыф шлульэгъуныр гугъэ зыхьэлъ.

Шыф шлульэгъуныр шлульэгъу гъухьэлъ.

Насып кьыбдэхъумэ хьяр дэлпэгъун.

Я 90-рэ илээсхэм игъэрет зыщыкуа-гъэу зэрэщыгъэ Хьамидэ тхэн-усэныр лэклэ ышлыштыгъэп. Кьыдэкьых итхы-лыкьлэху «Бжыхьэ пкьлашъ» (1993), «Ты-гъэпс лъагъу» (1994) зыфилорэр. Аужы-рэ илээсхэм Бэрэтэрэм лэф зыдишлагъэу «Тамэу кызыготыр» зыфилорэр 1999-рэ илээсым кыдэкьы (ежэ зытхэкьыжыгъэр 1995-рэ илээсыр ары). 2001-рэ илээсым клэлэцлыкьлэхэм апае ытхыгъэр дэтэу тхылъ «Тэтэжэ имыларыс чыгъ» зыфи-лорэр кыхьауты. Усэклэшхом ыныбжэ

илээс 70-рэ зэрэхьурэм фэгъэхьыгъэу мы илээс дэдэм (2001) ихэшыпыкьыгъэ тхыгъэ-хэр зыдэхьэгъэ лэфшлагъэу «Ытхыгъэм ащышхэр» зыфилорэр тхылъитлу хъоу адыгабзэкьлэ урысыбзэкьлэ кыдэкьыгъ.

Сюжет игъэкьлотыгъэ зыпхырыщыгъэ лирэ-эпическэ поэми Бэрэтэрэ Хьамидэ икьэлэмыпэ кычлэкьыгъ. Ащ фэд поэмэу «Мэфаклэ ипчэдыжъ» зыфилорэ 1987-рэ илээсым тхылъ шьхьафэу кыдигъэкьлэр. Зиталант лирикэм тегъэпсыхьагъэу щыт усаклом иамалыкьлэхэр мыщ кыщцлгъа-гъох, адыгэ лъэпкьым гъогу хьылэу кы-кьлугъэм итхыдэрэ образэу кытыгъэрэм язэфыштыкьлэрэ зэкьлэху кызыдэтитыхъ-ыльэкьыгъ.

Зэдзэкьыным Бэрэтэрэ Хьамидэ гъэхъэ-гъэшлэхэр шишлыгъэх, жэбзэ баеу лэклэ-лым рылэшыгъэу, сэнаушыгъэ хэлъэу а лэфыгъуакьлэр зэшлуиыхыгъэ. Апэу драма-тургием зыфегъазышъ, зэрэдзэкьых Анхел Гимер (Испаниер) ипсэсу «Человек и волк», А. Н. Островскэм идрамэху «Не было ни гроша, да вдруг алтын», «Не все коту масленица» зыфилорэр ыкли Лъэпкь театрам егъэуцух. Кьэлэцлыкьлэхэм апае Корней Чуковскэм ытхыгъэу «Бэдзэ цыкьлэу лъэкьогъэжыр» «Жьогъобыным» кы-дэгъахъэ. Кьыкьлэлыкьлогъэ илээсхэм зыпы-мыоу Хьамидэ зэдзэкьыным лэф дешлэ, дунэе классическэ поэзиём зыфегъазэ. Ащ фэгъэхьыгъэу ежэ усаклом мырзуштэу ыт-хыгъагъ: «Анахъу мэхъанэ» зэстырэр илээс тлоклэ фэдиз лэф зыдэсшлагъэу грузин поэт цлэрылоу Шота Руставели ипоэмэу «Къэл-ланышгор зышъошэ зекьолл» зыфилорэр адыгабзэкьлэ зэрэзсыдзэкьыгъэр ары.

Мы поэмэм издзэкьыным Бэрэтэрэ Хьамидэ кышигъэлъэгъогъэ сэнаушыгъэм тилитературэ кыгъэбаигъ, тхэкьло ныб-жыкьлэхэмкьлэ шысэтхыплэу щыт. Ежэ Бэрэтэрэмкьлэ издзэкьыгъэхэр шысэ лъа-гъэху хьугъэх, ахэм ихудожественнэ дунай кьагъэбаигъ, илэпэлэсэныгъэ хэгъэхьагъ. Поэмэм игеройху шлульэгъу, дэхьагъэм, лыблэнагъэм, шыпкьэныгъэм тыфэзы-шэхэрэ ныбжыкьлэхэмкьлэ шысэтхыплэх. Поэмэм икьлэху шыщ сатырхэр тинепэрэ мафэ фэгъэхьыгъэх пьомы ухэуэкьыштэп:

Мы дунайр цыхъэшлэгъоу, ишъухъэ шлагъэр кышцебэкьлэ.

Шыфхэм гъашлэу цагъотыгъэр нэлэ дзыгъом нахьы клэклэ.

Сыд насыпэ тызылтыхьурэр? Бэу тигъашлэ зэрехьокьлэ!

Гъунэм нэсуу насыпышлор шлульэгъэ за-кьом цыпэгъокьлэ.

Бэрэтэрэ Хьамидэ иусэхэмрэ ипоэмэ-хэмрэ урысыбзэкьлэ зэдзэкьыгъэху тхылъ шьхьафхэм адэтху кыдэкьыгъэх: «Исла-мей» (Краснодар, 1965), «Камень не пла-чет» (Москва, 1968), «Тропинка в горы» (Краснодар, 1971), «Твой добрый друг» (Москва, 1974), «Века соединяют берега» (Краснодар, 1978), «Яблоня деда» (Крас-нодар, 1984), «Имя твое» (Москва, 1985).

Цыфымрэ дунаймрэ зэфэзыхьыгъэ клэчлэ лъэшэу зэпэсэуи псэ кьахэзыль-хьагъэм егъашлэм шьлэнуэу зы кыгъэхьу-рэп. Хэти кылыжыгъэр псаоу шьлэхэм кьафэнэ, дахэкьлэ игугъу рашыжы, яшлэжъ шыщ мэхьу. Усэклэ лэпэлэсу Бэрэтэрэ Хьамидэ кытфышынэгъэ нэфыр, гүфэбагъэр, шлульэгъур, гугъэр ыкли гукьлэгъур зыщы-бэ дунай дах, лъэпкьым игъашлэ лъызы-гъэкьлотэрэ псалъ. Зышыщ лъэпкьым шлульэгъу инэу фишлыгъэм фэшыпкьэу зыщылэныгъэ кьэзыхьыгъэ усэклэ лэпэлэсэм игушгъэхэлэжыгъэ сегупшысэзэ, ежэ иса-тырхэмкьлэ сипсалъэ сыухымэ сшлонгъу:

**Уаужэ кыкьыгъэр уапэ щимышъу
Гъашлэу ипхыгъэр лъэгъохэмьшъ.
Сэ сызыфаер — сауужэ кыкьыгъэр
Гъогу убэгъахэм цлэрэмьгуаишъ,
Шьызэхьыкьлэу кызытэсычыгъэр,
Саужэ кымынэу шлэм фэрэлажэ.
Шлульэгъэ зехьанкьлэ санэ ершъери,
Ежэ кылыкьлоштыи афэрэгъуаз,
Тыгъэм дыкьыгъоу инэф кьэрэшъери,
Санэ ишыгъэм сэ сьфэрэз.**

ЦУАМЫКЪО Тыркубий.
Филологии шлэныгъэхэмкьлэ доктор.

ЛЪЭГЪО НЭФ

Усаклоу Бэрэтэрэ Хьамидэ кызыхъугъэр илъэс 80 нелэ мэхъу

сыгъ. Тхаклохэр ячлплэмэ арытлсхъэгъахъэу тызэрхъэгъэгъэ унэр ащ фэдизэу иныгъэпти, пчъэшхьалум тызэрбэкъуагъэм лыпыгъэу пхъэнтлэклу пчъагъэ кытфагъэуцуи, студентхэм тызэхэтлсхъагъ. Зы макъи тхъмылуклэу нахъыжхэм кылауагъэм тедзлугъ. Клуачи,

«Адыгейскэ правдэм» аштэгъагъ. Ащыгъур ары тиадыгъэ прозэ лъапсэ фэзышлыгъэ Клерэщэ Тембот ироманэу «Ны лушым ыпхъу» тыхыгъэ спектаклэ адыгэ театрум зыщагъэуцугъагъэр. Ащ тедзгъагъэ сэри адыгэ гъэзетым апэрэ лъэбэкъухэр шысызыхъу зезгъэжъэгъагъэр, филь-

пэзгъодзыжыгъыгъ:

— О спектаклэр щытхъупсым дебгъэхъыгъ...

— Орырэ сэрырэ тызэфдэп, — Хьамидэ ымакъэ кьефэхыгъ, — сэ Союзым сыхэт, бэрэ Тембот сылоклэ, гуцылэгъу кысфэхъу, ыгу хэзгъэклын слъэкыштгэл.

хъугъагъэхэп, усаклор нахъылкыи, ишлэныгъэкыи, игушысэхэмкыи сэщ нахъ зэрэмыщакор сэшлэти, ытхыгъэм лъапсэ фэхъугъэр кызыгурыло-гъагъ.

Хьамидэ жэбзэ дахэ лу-лыгъ, адыгабзэри урысыбзэри изэфэдагъ, сэмэркэуэр иклэсагъ, сыд еплуагъэми, кыуиложыштыр хъазырыпсыгъ, ау сэ зэзакъо сытеклогъагъ... Тызхэтыгъэ крайми тыхэкуи арыт библиотекэмэ ялофышлэхэр зэлуклэхэ ялэу Тэхъутэмыкыуае щызэрэгъуи-гъагъэх. Ялоф иклэхуым

Мэкъамэ зыхэлъ

гуцылэр зэхихыщтыгъ

Ары кълэмьыр кълэсэгъэштагъэр, бэдзэогъум и 9-м Бэрэтэрэ Хьамидэ кызыхъугъэр илъэс 80 мэхъу, зытхъамытыжыгъэр илъэс 16 хъушт, ау сшлэш хъурэп зычлэтынагъэм ыуж ащ фэдиз илъэс пчъагъэ тешлэгъэныр. Иофшланлэм сыщылэ зыхъуклэ, пчъэ макъэ кызырэлэу, бэрэ сшгъхъэ кълэсэпхъуатэ: моу джыдэдэм, Хьамидэ зэришэныгъэу, ынэгъу кьопцлэ гохъ шхыпэм зэлъыгъэнэфэу пчъаблэм кысфидэклынэу кысцэхъу, гум иклрэп, нэгум клэклрэп, сишлэжъ хэклрэп.

Хьамидэ иапэрэ усэ тхылыу «Нэфылыклэ» зэдзэгъагъэр кыдэклынэм ыпэклэ нэлъасэ тыфэзышлыгъагъэр Мэшбэшлэ Исхъакъ ары. А лъэхъаным Бэрэтэрэ усэкло ныбжыкълэм илэпэрытх тегушылэхъу титхэкло нахъыжхэм загъэхъазырыштыгъ. Ежъ Исхъакъ адыгэ усэм гъогуклэу фыхихыгъэм, цыф зэхашлэм, гуклэгъум, шлулэгъум гуцылэ фабэхэр кыфигъотэу, ихэгъэгу шлу зэрилэгъурэри куохъау хэмылгъэу, гум лъылэсырэ гуцылэхэмкыи кызырэрриотыкырым пэблагъэу, ежъ илэгъу усакло адыгэ литературэм кыхахъэ шлоигъоу кызырэгъагъэр Хьамидэ иусэхэм ахилэгъуагъ. Ары шхъае, титхэкло нахъыжхъу гуцылэ гъэчаныгъэхэм, шхъыиыхыгъэщэ усэ зэхэлъхъаклэхэм ясагъэхэм усэкло ныбжыкълэм лъэхъу кыра-дзыным тешыныхъу, Бэрэтэрэ иусэхэм тяджэныш, зэлуклэм теклолэхъу, тыкышчыгушылэхъу тыригъэблэгъагъ. Тэ, студент купэу тхъным пыуцуагъэхэм, сэ тлэклулэ сакъыхъыштыгъэти, лэпэрытхым нэлъасэ тызы-фэхъум, усаклорэ тшлэгъэхэгъэти, зэлуклэм студентхэм ацлэклэ сыкышчыгушылэхъу сагъэнэфэгъагъ. Ащыгъум факультет дэпкъ гъэзетыр кыдзыгъэклэхэрэм сырап-щагъ, курсми, факультетми, зэрэинститутэуи ащылорэ зэлуклэхэм сакъышчыгушы-лэщтыгъ. Арын фае тхаклохэм апашхъэ лэпэрытхым фэт-шлыгъэ шлошлыр кыслоты-кыным сызкылафэгъэзэгъагъэр.

Кыталогъэ мафэр кълэ-

теубытагъи хэлъэу, Бэрэтэрэ иусэхэм ыгу рихъэу ахэлъыр зэхъугуфыкыгъэу Мэшбэшлэ Исхъакъ кырилотыкыгъ, тхэкло нахъыжхъэри, тэ кызырэтшлэ-шлыгъэу, ащ фэдизэу Хьамидэ кыжжэхъагъэхэп, сэри студентхэм ацлэклэ усэкло ныбжыкълэм итхыгъэхэр тыгу зэрэрихыгъэхэр кълэсуагъэти, ащ фэдизэу суагъэм кълэдылугъэхъу, сыкы-радзагъэу зэхэсшлагъэп, ау Исхъакъ игушылэхэр апкыыры-хъагъ, тхылы тедзаплэм Хьами-дэ иусэхэр тхылы шхъафэу кыдигъэкыныр игъо фальгъоу унашъо ашлыгъагъ. Тэри, студентхэм, зыгорэ дэдэ кыддэхъугъэм фэдэу зэхэтхыгъэм гушхо тишлыгъагъ, зэлуклэ ужым Хьамидэ тыфэгъушлуи, тызэбгы-рыкыжыгъагъ, ау а мафэм кы-щегъэжъагъэу дунаим тетифэ сигъэгъошлагъэп, Иофшланым сызыпэуцыми, тигъогупэхэр бэрэ зэфаклохъу кыхэкыгъ, тыгу хэзэрэгъэклуи, тызэфэгъубжэуи мафэ кытгэклугъэп. Хьамидэ мы-хъун ылауагъэу, мыгъэрэ зеклуа-кы кыхэфагъэу зысшлэклэ, ыкыб-сымыхъэу, ынэгъу клэсуатэ-щтыгъ, бырысыри, куохъауи хэ-мылгъэу имысагъэ еуцолэжы-щтыгъ. Гукау нахъ мышлэми, зытетыгъэр ары кълэстхыжы-рэр: Хьамидэ бгъэдэлэныр кыныгъэп, бэмэ цыхъэ афишлыщтыгъ, ежъ ифедэ хэлъэу, уфэгъумэклуэ ышлэш зыбгъэхъуклэ, еплуа-гъэм псынклэу кыгъэхъэщтыгъ, ащ фэдэ кълэбзэу, зэрэхъукъуа-гъэр зыгурыбгъэложыкълэ, кьоп-цлагъэти, плыжыкы хъуштыгъэп, ау ынэхэм чэфынчъагъэр ардэ-дэм кълэлахъэщтыгъ, ымакыи ефэхъыти, зэрэмысэр ыштэжы-щтыгъ. Зэрэхъукъуагъэр зыштэ-жыгъэрэм, фэбгъэгъунэу кы-ольлэурэм изеклуаклэ лыгъэклэ фэлплэгъун фае. Бэмэ ар ашлэ-шъурэп...

Журналистикэм ифакультет Москва дэт университетым кызы-щеухым, тиныбжыкълэхъу теат-ральнэ институтым агъэклогъа-гъэхэр ригъаджэхъу Хьамидэ илъэситло тикъэлэ шхъалэ кы-дэсыжыи, Мыекъуапэ кълэ-жыгъагъ, литературнэ Иофшлэу

мэхэм, спектаклэхэм сишлэшлэхэр кълэсуалэхъу ситхыгъэхэр гъэзетым кълэзгъахъэщтыгъэх. Адыгэ гъэзетымкыи культурэм фэгъэзэгъагъэр лэшыны Хьазрэ-тыти, сигъэдалуи, «Ны лушым ыпхъу» сишлэшлэхэр кълэсуалэхъу тхыгъэ мынышцэ згъэхъазы-рыгъагъ, зэрэстхыгъэм тетэу не-уц фэдэ мафэм гъэзет нэклуб-гъом итэу слъэгъугъэти, гуапэ сшхыгъагъ, ау бэ темышлэу ре-дактор шхъалэр кысэджагъ, сигъэтлыси, ежъыри кызыроты-хыи, кысэушыгъеу ригъэжъагъ: — О джыри уклал, тхаклохэр зэрэзэхэтхэри пшлэрэп, ори отхэ, непа е неуща узахъуцощтыр, уналэ кълэожыны умытх, умыло. Тембот ироман тыхыгъэ спектак-лэм сэри сеплыгъ, шыклагъэу фэлплэгъугъэхэр шышкълэм пэ-благъэх, ау шхъыиыхыгъащэу ав-торым ужэхъагъ. О щыбгъэзы-ехэрэр Тембота е театрэп ара зы-лажэр? Кълэшлэгъуай. Сэ кълэзгъэ-чыхъэгъэ чышлэхэм тгъэплъы-жыи, зыгорэхэр хэтэгъэгъэкых...

Редактор шхъалэм сыгуклэ десымылгъэштагъэми, сшхъэклэ сезгъыгъ, чыплэ зытфых фэдиз гушылэхъыгъэ дысхэр ахэзгъэ-кыгъ. Пчэдыжым хэку гъэзе-титлури кълэсщэфыи, редакцием сыкылауагъ. «Адыгейскэ правдэм» Бэрэтэрэ Хьамидэ спектаклэм кырилолэрэ тыхыгъэр нэклуб-гъошхом иушхъоуагъэу итыгъ. Ардэдэм зытэсшулэуи, седжагъ, тлэклу тезгъаши, етлани сыры-кълэжыгъ. Сшлэш хъугъэп спек-таклэр ащ фэдизэу ыгу рихыгъ-гъэныр. Зы шыклагъи фильгъ-гъугъэп, щытхъум ышхъэ щыт-хъур тетыгъ. Сэ ситхыгъэ клэклэ мыхъуныр кълэбэкыштыгъ.

Москва илъэситфэ шеджа-гъэм, илъэситло Иоф шызышлэ-гъэм кытхыгъэм еслолэщтыр сымышлэу сышысызэ, Бэрэтэрэ Хьамидэ кычлэхъагъ. Зэришэ-нэу, ынэгъу чэфыр кытырихы-щтыгъ, сынэгъу занклэу кыкыла-плэзэ ылапэ кысфидэщыи, кызы-луипхъотыгъ:

— Сыпфэгъушло, рецензия дэгъу кыхъууыгъ, спектаклэр сэлэтым клэбгъэкыгъ...

Игушылэ кълэсымыгъэхъу

— Сэ лэшыны Хьазрэт сигъэ-гушхуагъ, «зытетыр птхымэ, Тембот игуапэ хъушт, гухэкклэ кыпфидыштыгъ» кысылуагъ.

— Уемыдэлэ, — лэулэ ышлыгъ Хьамидэ, — критикэр хэти иклэсэп. Плэгъун бырыс кы-зыуашылылэклэ...

Хьамидэ кысылуагъэр кълэ-шыпкълэжыгъагъ, Хьазрэт си-гъэплэхъуагъ. Сэ сапэклэ нэб-гырэ пчъагъэмэ зэралэгъуагъэр сшлэжыгъагъэ, ау спектаклэр зыгу рыхыгъэхэм кыатхыныр ракугъагъэп.

Сэ бэклаерэ театрэхэм, куль-турэм илофыгъохэм апае сытхъу езгъэжъэгъагъэти, культурэм игъэлоурышланлэ ирепертуарнэ Совет сыкдалэу сыхагъэхъагъ. Мамый Ерэджыбэ езгъыхыи, Тем-бот ироман цлэрылоу «Насыным игъогу» тыхыгъэ драмэ рагъэт-хыгъагъ. Ащ тытегушылэхъу та-угъоигъагъ, Клерэщэ Темботи кырагъэблэгъэгъагъ. Тышыс, тхьаматэр мэгулэ, зымыи кы-лорэп, зэкклэ Темботклэ реплэ-кыи. Зэлуклэр зезыщэрэм сыгу егъуи, бэклае кълэлогъэгъэн фае, гушысысэ шхъалэу сигушылэ хэлъыгъэр мары: «Драмэр бгъэ-уцу хъушт, ау Тембот ироман Иофэу дырилэр мэкклэ дэд...»

Ардэдэм Тембот кысылу-плэзэ, кылуагъ:

— Кълалэм игушылэ десэ-гъаштэ. Драмэр Ерэджыбэ ий, ге-ройхэм ацлэ фэшхъаф кълэна-гъэп, ахэр зэблэрэхъухи, иунаеу ерэшт. Тапэкклэ «Ны лушым ып-хъу» тырахыгъэ спектаклэр клалэ горэм кызызэхегъэтакъом, сыгу ебгъэгъагъ, ау спектаклэм сызеп-лым, клалэр зэрэзафэр кызы-гурыложыгъ. Сироман ашти, зыпари зыклоцымылэ спектак-лэ агъэуцугъ. Джы тызтегушы-лэрэри нэклэ клорэп, ау сэ стхыгъэм щышъу хэлъыр мэкклэ дэд... Зым щытхъупсыр кыуе-гъэхъыш, уегъэплэхъу, ад-рэм нэиутэу кыуиорэм уегъэ-губжы, ау угу зегъухыжыкълэ, кыуаологъэ шыпкълэм уеуцо-лэжыи...

А чыплэм Тембот сынапэ кытхъакыжыгъагъ, Хьамидэ ищытхъу гушылэхэри хъаулые

тхаклохэм алулэхэ ашлоигъоу тэ тырагъэблэгъагъ: Хьамидэ, сэри, Кълэмыл Кълэдырбэч, Бэгъ Нурбый. Пчэдыжым гъогу тытехъанклэ сыхъатилу лэпэ-цыпэ кълэжыгъэу сишхъэгъусэ симэджышым нэзгъэсын фаеу кыригъэ-зыгъ. «Лэпылэгъу псынклэр» кълэси, сэри сыригъусэу, лэзэмэ алэклэдгъэхъагъ, гъо-гууанэ кысыпышылыми сы-мышлэу, сызчлэсыгъэ унэм кълэзгъэзэгъыгъ, зычлэ кълэ-логъэ нэбгыришри кысфэ-чэфхъу кыспэгъокыгъ, са-гъэгузажэо. Сэ садэмыклон гухэлэ сшлыгъэти, хъугъэр яслуи, слъакъохэр изгъэна-гъэх.

Хьамидэ ынэ чанхэр кы-лыдыклэу кысэушчыгъ:

— Шъао кыпфэхъунэу уфай?

— Сыфай...

— Ащыгъум кыуаслорэм кълэдэу: сишъуитлу сидэмы-сэу кысфэхъугъ, Кълэдырбэ-чи ары. Гъусэ укытфэхъумэ, шъэо цыкы кыпфэхъугъэу кълэбгъэзэгъышты.

Кълэдырбэчи маклэу лугу-шлукыгъэ кыдыригъэшта-гъэти, гъусэ сафэхъугъ. Ты-нэсыгъ Тэхъутэмыкыуае, кыпфчэфхъу кыпфэгъокы-гъэх, залышхом бзылфы-гъэхэр кыбзэу исыгъэх. Хьа-мидэ типаштэти, тизэлуклэгъу кызылэуиыхыгъ, урысыбзэ зэгъафэгъэкклэ кълэгушыла-гъ, иусэхэмэ артистым фэдэу кълэджагъ, лэгу кыфытеуа-гъэх. Ащ ыуж Кълэдырбэчи Нурбийи яусэмэ кълэджагъэх, сэ сыпрозаикти, ауж сыхъугъ, сиякыли, сигушысыи, дуна-им сызыкытетри, ситхыгъэ-хэмкыи кълэсэ шлоигъохэри ахэм яспхъыжи, шъао кыс-фэхъунэу Хьамидэ кысылуа-гъэр сшлэш хъугъэти, сыгу лэтыгъэу дэхэклаеу сыкълэ-гышлэгъэгъэн фае, «кы-кыкыкы» рагъалоу бзылфы-гъэхэр лэгу кысфитеуагъэх, упчлэ бэклэи кысатыгъагъ, «тхъауегъэпсэур» апэ итэу сыкълэгъэклотэжыгъагъ.

ЛЪЭГЪО НЭФ

Усаклоу Бэрэтэрэ Хьамидэ кызыхьугьэр илээс 80 непэ мэхьу

Етланэ Хьамидэ слапэ кыу-быти, кысылугушлуагь, кыс-илогьагь:

— Мызыгьэгум укысте-кьуагь. Арэу дэгьоу зэгьаф-гьэу, акьыли гупшыси хэлъу укьэгущылагьэу ыпэкьлэ зэхьыгьэп...

Хьамидэ фэгьэхьыгьэу джыри зы гукьэкьыж кьэ-лотжынышп, иусэ-поэмэхэм зафзэгьээшт. Ахэри сиззэгьэфэнхэп, сагьэшлыгьэ зэхашлэхэр арых сызнэсыштхэр. Аужырэ гукьэкьыжыры ньбджэгум хэлъыгьэ шэнхэм ащышышп, зэрэгумэ-кылагьэм ищысэ кьыхэзгьэщышт.

Совет хабзэм игьом титхаклохэмрэ Житомир хэкум итхаклохэмрэ зэкьош-зэныб-джэгьуныгьэ азфагу илгы-нэу тызфащэсгьагь, Украинэм итхаклохэр таджэ кьа-клоштыгьэх, тэри хьэкланлэ тафаклоштыгь. Зэгорэм совет литературэм имэфэкл Житомир шырагьэкьокьынэу рахьухьэгьагь, Урысыем, Белоруссием, Молдавием, Адыгеим ялыкьло тхаклохэр мэфэклым хэлэжьэхэ фаети, Бэрэтэрэ Хьамидэрэ сэрырэ Житомир тагьэклогьагь. Егьэблэгьэ тхыгьэу кьытфа-рагьэхьыгьэм итхэгьагь: Киев нэс мэшлокьулэ тэкло, вокзал лупэм дэжэ Житомир тынэзыгьэсыштхэр кьыщыт-пэгьокьыштых.

Зыфалогьэ чьылэм тынэ-сыгь, зыпари кьытэклалэрэп. Хьамидэ гумэклым зэ-лышпагь, лукьыгь, кьылухьа-жыгь.

— Мы вокзалым фэш-хьафи блэгьэ хьазырэу шыт, ащ кьышытэжэнхэкли мэхьу, — мэхьыж-пгыжы Хьамидэ, сэ сэгьэлэс: «Ар кьэлэ гьунэмэ анэсрэ мэшло-кухэм апай, гупсэфу шыт...»

Кьысэдэлугьэп, сажу имы-кыхэ хьуи, тыкьуагь вокзал цыкьлумкьлэ, тетхагьэр зельэ-гьум, «кьысфэгьэгьу» ылуи, вокзалышхомкьлэ кьэдгьээз-жыгь, зыфалогьэ чьылэм тынэсыжыгьэ кьодьеу лы-лээгьупхэ цыкьлу горэ пкьлантэ кьехэу кьыткьлэ-рышэдагь:

— Мыекьуапэ шьора кьыкьыгьэхэр?

— Тэры, — етлуагь тыкьэ-чэфьыжыгьэу.

— Джынэс тыдэ шыушы-лагьа? Сэ вокзал кьлошп тло кьэсчыхыи, ящэнэрэу кьы-тезгьээжыгь. Джы тызэлу-мыкьлагьэмэ, шыукьэмы-кьуагьэу слони, сыкьожьын сыгу хэлъыгь, — ылуи, лы-цыкьлур гушлуагьэ, рафикым тыригьэтлысхыи, вокзал лупэм тыкьызылуешым, лым-сельэлугь:

— Хьылгэ кьышъушы-мышьушпмэ, сэри синьбджэ-гьуи зыпарэкли Киев тыкьэ-кьонэу тинасып кьыхыгьэ-пышп, шыумыгузэжьорэмэ,

шыуикьэлэ шьхьалэ тыдгьаплп.

— Боу Киеви шьозгьэлэ-гьун, шьунэмэ кьапэкьлэфэхэрэ унэхэми, скверхэми, саугьэтхэ-ми, площадхэми апылп кьэбар-хэри кьышъослотэн, — ылуи, бы-сымым Киев тыдишагь, сыхьа-титлу лэпэ-цыпэ тыкьыришэкли, Житомир гьогум тыгыришагь.

Сыдкьлэ плотэн тызхишагь-хэр! Мафи чэши ямылэу яланэ шыгьэ зэпытыгь. Мафэ кьэс зэлукьлэгьуишым кьышчымыкьлэу тыкьырашэкли, белорус-урыс усаклохэр тигьусэх. Ахэри яусэ-хэм кьяджэх, Хьамиди, ыпшгьэ-кьлэ кьызэрэщысгьагьэу, артист дэгьум ебгьэнэкьокьунэу, мэкьэ кьэбзэ чанкьлэ иусэмэ кьяджэ, усэ пэпчэ украинцэхэр лэгутео мэкьэшхокьлэ кьыпэгьокьых, зышгьэгьэжыкьлэ, «джыри ары, джыри кьедж!» алозэ, кьыхэку-укьых.

цыхьугьэ чылэу Кьээзныкьуае, ар зыкьлэрысыгьэ псыхьоу Псэ-кьупсэ.

Сынэгу кьлэклэп сэ си Псэ-кьупсэ,

Спсэ зыхэтлагьэр кьыгосы кьуаджэ

Сичылэ класэу спсэм игу-шлуагьоу,

Кьлэгьу илээсхэм ягукьэ-кьысэ, —

ытхыштыгьэ усаклом, ичыли ипсыхьуи апишлын дунаим зэрэ-темытыр изэхэшлэ лээшхэмкьлэ тэри тшлэш ыгьэхьоу.

Усаклом иапэрэ тхыгьэу «Нэ-фылым» кьыкьлэтыкьуагьэх «Гьэтхэ псалгьэр», «Тыгьэнэбзы-ир», «Шьыхьэкьотхэр», «Мэ-факьлэр» зыцлэ тхыгьэхэу усэ лэшлэхэмкьлэ, поэмэ лүшхэмкьлэ ушгьагьэхэр. Ахэм азфагу кьы-дафэу драмэхэр зыдэт тхыгьы кьыдигьэкьыгьагь. А тхыгьыры

згьэтлыгьыгьэх. Сонетхэр ады-гэ поэзием зэрэхэмытхэри сыпхьэ кьеуи, сонет зышпылпыр дэгьоу кьыдэхьугьэмэ, сонет тхыгьэ кьыгьэхьазырынэу еслон, тезгьэгущлухьан слуй, ньб-джэгьум сыпаплэзэ, дгьэнэ-фэгьэ мафэр кьэси, Хьамидэ тхыгьэ тедзаплэм кьычлэхьагь, ар-дэдэм тытлыси, усэ пэпчэ си-шлосл еслалэзэ, лэпэрытхыр зытэуухым, Хьамидэ ышгьо кьы-хихэу кьэупчлагь:

— Сонет зышпылп мыхэм ахэлъыгь, угу рихьыгьэхэба?

— Рихьыгьэхэ кьодьеп, си-гуапэу сяджагь, — есложыгь, — марых, шьхьафэу згьэтлыгьы-гьэх. Зыдэштэжыхи, укьысэдэ-лүштмэ, сонет тхыгьэ кьэгьэхьа-зыр. Мы лэпэрытхэу тапашьхэ илгьым ыуж итэу, кьыхьащт илгь-сым сонет тхыгьыры кьыдэдгьэ-кьышп.

А зэлукьлэмэ Хьамидэ гуахьоу ахихьыгьагьэр, ынэгьу зэрэзэпнэ-фыжыштыгьэр непэ кьызнэ-сыгьэм сынэгу кьлэ, ау мы гу-кьэкьыжыры ибэнахьыбэу сыгу кьыкьлэжыгьагьэр, ыпэкьлэ дэсы-мылээгьугьэу, дэсымышлэ-штыгьэу, зэрэгумэжылым шыхьат апэрэу сыфэхьугьагьэш ары...

Хьамидэ итхыгьэхэм апэу зыцлэ кьэслотшп «Марита» зыцлэ усэу кьлэклэзэ ытхыгьа-гьэр ары. Шулэгьу зэпычыгьэр усаклом ыгу кьэзыгьэкьыжыгьэ пшэшэжыгьем зыфегьазэ, ащ ынэ дахэхэри, илуплыи, ынэгьу зэхэлъыкли — зэкьлэ шыпхьум Маритэ цыкьлум кьыритыжы-гьэм фэдэу кьышэхьу.

А усэм апэрэу сызеджэм, сы-гу хэпкьлэгьагь, мэкьэмэ зэкьлэ-жыу кьлэлым, зэхэшлэ фабэу илгьэс пчьагьэм мыкьлосагьэм сыгу ины ашлыгьэу, тлэклэ тешлэ кьэс усэм седжэжыызэ, езырэу сшлэ сыхьугьагь. Джы жы тыхьугьэшп, тцли тшэгьупшэ-жы, усэри мэкьлэ-макьлэзэ шьхьэм икьыжыгь.

Хьамидэ иапэрэ усэ тхыгьэхэм бэрэ защыфигьазыштыгьэ кьыз-

кьэхьуным льяпсэ фэхьугьэщптыр театральнэ институтым илгьэситло-лоф зэрэшишлагьэмрэ Гомеррэ Островскэмрэ япсесэхэр адыгаб-зэм зэрэрильхьэгьагьэхэмрэ арын фэе.

Нэужым, 1970-рэ илгьэсым кьышчыкьлэзэагьэу, синьбджэгьу кьыдигьэкьыгьэ тхыгьэхэр зэкьлэ сэ слэклэжыгьэх. Ахэм апэ из-гьэшпырэр «лахь мыгош» ыцлэу 1983-рэ илгьэсым, сонетмэ афэшхьаф дэмытэу кьыдигьэ-кьыгьэгьэ тхыгьыры ары. Ащы-гьум Хьамидэ Краснодар шып-сэуштыгь, мэкьумэщ институ-тым икафедрэ ипащэу студент-хэр шыригьаджэштыгьэх. «Гьу-нэпкьэ чыжэжэр» зыцлэ лэпэ-рытхыр кьысфиши, кьызлы-кьлошт уахьтэмкьлэ тыззэзгьи, згьэклотэжыгьагь.

лэпэрытхым сыгу етыгьэу се-джэзэ, сонет горэ кьыспэкьлэ-фагь, сыгуи рихьыгь. Ятлуани, ящани, яплани сонетхэр лэпэ-рытхым кьыхэжыгьэх, ахэри зэрэ-тхыгьэхэм сагьэрэзагь. Сегуп-шысэу тлэклэу сышысыгьэу, сыгукьлэ исхьухьы, сонетхэр лэпэ-рытхым кьыхэхьыхи, шьхьафэу

— Ары шьхьае, — гушлом хэтэу кьэгьуагь ньбджэгьэр, — илгьэситлум зэкьлэжыкьлоу тхы-лытлу кьысфьдэбгьэжкьлэ, кьып-фадэна?

— Тиадыгэ поэзиетхэр хэтхэпышп, тапэ итми агурылошт, о гушылэ кьэт, ыужкьлэ хьурэм тэ тыфэгьэзагь.

Тэ тигушылэ теппыжыгьа-гьэп, ау ежэ Хьамидэ охьтэ кьлэклым сонет тхыгьэ ытхыныр фэукьлэжыгьагьэп, илгьэс тешла-гьэу лэпэрытхыр кьытлэжыгьа-хьы, «лахь мыгош» кьыдэд-гьэжыгьагь, тиадыгэ литерату-рэ кьэзыгьэбаигьэми ахэуцагь.

Сэ тхыгьэ тедзаплэм редактор шьхьалэу сагьакьлэу, нэужым тхьаматэ сыфашыжыи, сыныбжэ икьугьэу сыкьыложыжыфэ, Бэрэтэрэ Хьамидэ иньдэлъфыб-зэкьлэ тхыгьэ пшыкьлэу (усэхэм-рэ поэмэхэмрэ адэтэу) кьыди-гьэжыгь, ахэр зэкьлэ слэклэжыгь, слэпэ акьэсыдэжыгь. Ащ кьы-кьлэу иусэхэри поэмэхэри дэгьукьлэ зэрэсшэштыгьэхэр ары, икьлэрыкьлэу усэ афэшлы-ныр кьэзгьэжыгьэрэп. Синьб-джэгьу иусэхэм ордэ мэкьамэ

акьлэжыгь, усэ сатыр пэпчэ иритмикэ зэгьэфэгьагь, риф-мэхэр зэпэджэжьхэу, дахэхэу кьыгьотыштыгьэх. Ахэм адакьлоу, усэ пэпчэ гупшысэ зэгьафэгьэ зэрэхэлтын фаер шыгьупшэштыгьэп. Адыгэ шыуашэу Мэщбэшлэ Исхьакь зэрэдунаеу аригьэшлагьэр пшэшэ мьло-мышлэ горэм шыплгьэмэ, кьышчыштыгьтэп. Ар ешлэти, Хьамидэ шыуашэ-ми, ар зышчылэреми ягугьы-штыгь. Ау джы Исхьакь игу-гьу кьэсшыгьэушп, ащ ыуж итэу, гуагьэуцоу Хьамидэ ыцлэ бэрэ кьыралотштыгьэшп, зыкьызгомьызгьагьэхэр сэ сишлосьлэ кьэслотш. Ис-хьакь иусэхэри, ипоэмэхэри — зэкьлэ ытхыгьэхэр дунэе шьолырым рихьагьэх, ахэм уяджэ зыхьукьлэ, жьы кьабзэр бгьэм дизи мэхьу, нэхьоу дунаим ухагьаплгьэ, гупшы-сэ ямышыкьлэхэу кьылэты-хэрэм чьым утыралэтыкьлы, уилгьэпкь ухащышп, лэпэ-кьышгьэ пчьагьэу чьылгьэм тетмэ ягугьэ-гумэжыгьэм уапагьэлэсы. Хьамидэ адыгэ тхэкло-усаклоу тилитературэ кьыхэнэжыгь, адыгэм ида-хэ ылоагь, ичылэ, ипсыхьо, ихэгьэгьу ядахэ ылуагь, зэош-хоу тпэкьлэжыгьэми гууз-лы-узэу бэ фитхыгьэр. «Брест имыжьохэр» зыфилоу сериет псау хьоу ытхыгьэми осэ ин ил, лэжыкьлэ хэгьэгум зэкьломи кьырихыгьэгьэ усэхэр дахэу зэригьэфэгьагьэхэми, ежэ ыпэкьлэ хэхэс адыгэмэ Ис-хьакь афитхыгьэм кьыгьэхьа-ныр фэукьлэжыгьэп. Дунаим нэхьоу шьхьарышлэн лэжлэу Мэщбэшлэ Исхьакь Тхьэм кьыхилхьагьэм Хьамидэ лыкьлигьэхьагьэп.

Сэ кьызгьурло: тхэжытлур зэпэбгьэуцуныр, зэбгьэпшэ-ныр, зым хэмылыр адырэм хэлъэу плэзэ уагьышлэныр дахэп, тэрэзэп, ау сэ зысфэ-лэжагьэп, нэбгырэ бэклэе кьэсгьуагьэм тегушылу, ры-зэнэжыкьыгьэхэу зэхэхьыгь. Сэ кьэсгьуагьэм Хьамидэ ыгьэ-цыкьлэжыгьтэп, адыгэ литерату-рэм чьылэу шиубытыгьэр кьелыхыштыгьтэп, адыгэ усэм лэпэсэ куу кьызэрэхинагьэр кьыдгьурло, осэшхуи фэтэ-шы, тауж кьыкьлэхэреми Хьа-мидэ кьыкьлэжыгьэ тхыгьэхэр аджыхэу, зэрагьашлэхэу ахэлъыштыгь.

Сэ ситхыгьэхэмкьлэ Хьами-дэ зытеслэтыкьыгьэу слорэп, сэри, тинэмыкьл адыгэ тхакло-хэми, Шэшлэ Казбек итхыдэу «Ос фэб» цлэ зыфишлыгьэм нэмыкьл, шьолыыр игьэжы-гыгьэм илгьэ тхыгьэхэр тфэ-укьлэжыгьэхэп. Тпэчыжэ чьылгьэхэм ацлэ кьэтэлэ кьодьекьлэ икьурэп, кьэдгьэлэ-гьон фэе. Ари титхаклохэм зэгорэм кьадэхьун.

КОЩБЭ Пищымаф.
Адыгэ Республикэм илгьэпкь тхакьлэ.

ЛЪЭГЪО НЭФ

Усаклоу Бэрэтэрэ Хьамидэ кызыхъугъэр илъэс 80 нэпэ мэхъу

(Кызык-Лъык-Лорэр
бэдзэогъум и 6-м
кыдэк-Лыгъэ номерым ит).

Хьамидэ к-лэлэ к-лопц-лэ нэгъу хьу-
раеу дахэти, ащ даклоуи нэутхэти,
зэрэусаклори кыыхэжыгъэу,
пшъашъэмэ ш-лэху агу рихыштыгъ.
Тш-лэху кыжэу илэхэри, ау
зык-ли тызмыжгъахэр ары псэогъу
фэхъугъагъэр.

Ашыгъум Хьамидэ Москва ше-
джэштыгъ, аужырэ курсым исыгъ.
Гъэмэфэ зыгъэпсэфыгъом кьуаджэм
кьэклугъэу кьэсымэджагъ, Пэнэжы-
кьуае дэт сымэджэщым ашагъ. Къе-
лээнэу хьугъэр институтыр кьэзы-
ухыгъэк-лэ пшъашъэу Ш-лэху Нэфсэт.
Апэрэ лъэгъугъом Хьамидэ ар ыгу
рихыгъ. Пшъашъэри ары. Охътабэ
темыш-лэу гуфэбэныгъэ зэфашыгъэ.

Зегурьохэу, зэдэлухъэу Хьамидэрэ
Нэфсэтрэ зэдышылагъэх. Сыдыгъо
адэжэ уихыгъэми, нэгъуш-лоу кыш-
пэгъок-лыштыгъэх. Нэфсэт илани хьа-
зырыгъ. Шъэуит-луи зэдагытыгъэ, Сэ-
фэррэ Муратэрэ. Янэ фэдэу ахэми
врач сэнэхьат зэрагъэгъотыгъ. Ипсэ-
огъу зэрэфэрэзэр «Уигъаш-лэ быным
игу-лэт» зыфилорэ усэм Хьамидэ кы-
шело:

*Уигъаш-лэ быным игу-лэт,
Нэхъоир о уилан.
Унагъом блыпкьэу о ук-лэт,
Сик-лэлэхэм урян...*

Нэфсэт «бзылфыгъэ гуаш» зыфа-
лорэм фэдагъ. Итеплгъэ зэрэмыаеу
даклоу лушыгъ, цыфыш-лугъ, ау шып-
кьэ, пкьые хьазырыгъ, шыпкьэр
ик-лэсагъ, зытетыр умылоныр, зэфэнчъа-
гъэр кьэклугъэу. Бзылфыгъэ
пэгъагъэр, намысыр ыгъэлъап-лэщты-
гъэх. Анахъ пэщэшхор арыкли зы-
фигъэц-лык-луштыгъэп, шъхъэк-лэу-
бзэ зыфиш-лыштыгъэп. К-лэлэц-лык-лухэр
лэушэу ш-лу ыльэгъуштыгъэх. Арын-
кли мэхъу к-лэлэц-лык-лу врачэу л-оф зы-
клиш-лэщтыгъэр.

Джы еджэп-лэшхохэм, сымэджэ-
хэм ашыхъухэрэр кьауатгъэ зыхъук-
лэ шъхъащышхор кьагъэтэджы. Анахъ
дэгъоу гурыт еджап-лэр кьэуухыгъэкли
аныхъ агъэлъап-лэрэ еджэп-лэшхом
ш-лурыш-лук-лэ уч-лэфэштэп, кьуалъхъэ
яптын фае. Джащ фэдэу сымэджэ-
щым уч-лэфагъэкли врачмэ зыгорэ
афэмш-лэу кьаюугъуштыгъэх. Нэфсэти
Хьамиди кьуалъхъэр хэгъэкли, ш-лу-
хъафтын горэхэр афэпшагъэми ш-лу-
рыш-лук-лэ плахыштыгъэп. Ар гуш-лыгъэ
кьодыуе мыхъуным пае сэ сшъхъэк-лэ
сызэрехыш-лэгъэгъэ зы хьугъэ-ш-ла-
гъэ игугъу кьэсш-лыжы.

Ашыгъум Хьамидэ Краснодар дэ-
сыгъ, мэкъумэщ институтым шы-
ригъаджэщтыгъэх. Ыдэжэ сызэк-лэм
Нэфсэт кысылуагъ институтым зэрэ-
щылэр, экзамен зэралыхырэр. Экзамен
зыщалыхырэм сызыч-лэплэм, сыкы-
лэгъэуи кыч-лэк-лыгъ, «мары ш-лэху
кьэсыухышт» ылуи ч-лэхъажыгъ. Дэ-
к-лояп-лэм илэ лэуытып-лэм сытегъэ-
к-лагъэу Хьамидэ сежэу сыщытзэ,
пчъэлуи лут студентхэм кьахэк-ли,
тхылып-лэм бэуэрэб-лэу к-лоц-лыш-
хъагъэу ыльэгъэу пшъашъэ горэ кьыс-
к-лоллагъ.

— Мыр Хьамид Яхьявичым сфе-
тыжъ, — ылуи ащ ыльэгъыр кьысфи-
щигъ.

— Мыр сыда? — с-луагъэ сылгы-
лэбэным ыпэк-лэ.

— Коньяк, — ылуагъ.

Джыри ушы, ХЬАМИД!

— Сыда сэ зык-лэстыжыным фаер,
о етыжъба, — кы-лысыхыгъэп.

— Ары шъхъаеу, Хьамид Яхьяви-
чым с-лимыхыным сытешыныхъэ.
Игуапэп зыгорэ фэпшэиныр. Тэ, груп-
пэм исхэмк-лэ, тыфэрэзэшъ, экзаме-
ныр зыт-лихыхэрэм тэ т-лэк-лэ грам-
мишъэ ы-лэтымэ тш-лоигъу. Сыолъэу,
с-лых.

Пшъашъэр лъэлуапэ зэхъум кы-
лысыхыгъ. Хьамидэ экзаменыр ари-
гъэтыхи, ядэжэ тык-лэжыныу тыкы-
зежъэжыным кьысэупч-лыгъ:

— Сыда мы п-лыгъыр?

Сылушхып-лэи ес-луагъ:

— Адэ уадэжэ сыкьэк-луагъэу
ш-лои граммимшъэ горэ зэдэт-лэтын
фаеба!

— Тиунэ кьимык-лыным утешы-
ныхъагъ, ара?

Ащ нахъ сэри сфэшы-лэжыгъэп,
коньяк бэшэрэб студенткэм ежъ пае
кызырэс-литыгъэр ес-луагъ.

— Ар пш-лэпхъагъэп, — ылуагъ
Хьамидэ. — Ахэр ащ фэдэ л-офк-лэ
благъэу кьызызгъэк-луал-лэхэрэп.

Хэлъ щымылэу зыс-лэом кьысфи-
дагъэп:

— Зэбгъасэхэрэм коньяк бэшэрэб-
к-лэ рагъэжэнышъ, нахъ чыжъэуи хэ-
хъащтых. Удоцентэу, упрофессорэу
кьуалъхъэ алыпхыныр кьызыш-лэозгъэ-
ш-лын слэк-лырэп. Ащ ыуж ар кьызы-
лпхыгъэ студентхэм сыдэуштыгъэу анэ-
гу ук-лэплэжышыштыгъэ? Цыфхэмк-ли
шъэфы хъуштыгъэ, кьыптегуш-лыгъэу
рагъэжэщтыгъ.

Бэрэтэрэ Хьамидэ ныбджэгъу бла-
гъэу зэрэс-литэм ихъатырк-лэ апэрэ
шъаор кьызысфэхъум Хьамид фэсы-
усыгъагъ. Ащ ипэгъок-лэу зэхилъхъэгъэ
усэм мырэуштыгъэу кышело:

*Апэрэ шъаор кьызырэфэхъоу
Ащ синыб-лэжэу с-лэ фиусыгъ.
Сыушъэфынэп, гуапэ сшыхъоу
А гъэтхэ пчыхъэм
сыдышысыгъ...*

Ау а сатырхэр зыфызэхилъхъэгъэ
иц-лэгъур бэгъаш-лэ хьугъэп, илъэс
32-м итэу машинэ зэутэк-лым хэк-ло-
дагъ. Ар Хьамидэ гукъэошхо зэрэ-
щыхъугъэр ащ фэгъэхыгъэ иусэ кы-
хъы:

*Джы мыжъосыным
ипсэ хилъхъагъа?
Сыдэу к-лэкуагъа ащ идунай?
Кьэзгъэгъэ лэрамыр сыным
тес-лэхъагъэу,
Зигъонэмысыр гук-лэ сэгъэй.*

Сэ сишъысэ к-лырып-лэи, ежъ Хьа-
миди апэрэ шъаоу кьыфэхъугъэм с-лэ
фиусыгъ. Псаоу, иш-лугъоу, иш-лытхъу
аригъалоу сиц-лэгъур шы-лэшъ, бэгъа-
ш-лэ хъунэу сыфэлъало.

Хьамидэ лъыдэк-луаеу ригъэзыгъэу,
шъоуштыгъэу узыри ащ кыыхэжыгъэ-
гъэу ипсауныгъэ кьызыщык-лоуагъ.
Бэ зэримыгъэш-лэжыштыгъэу кыгуры-
луагъэ фэдэу кьысшигъэхъугъэ дуна-
им ехыжынк-лэ кьэнагъэр мак-лэу
1993-рэ илъэсым кьыдыгъэк-лыгъэ
тхылыгъэу «Бжыхъэ пк-лашъ» зышъхъэр
зысэлэгъум. Сеупч-лыгъ:

— Сыда, Хьамид, мы тхылым
шъхъэу фэпш-лыгъэм кьыбгъэк-лырэу,
уибжыхъэ кьэсыгъэу, уипк-лашъэхэр
кьэтэкъохыжыхъу ара?

Мак-лэу л-ушхып-лэи, джэуап кы-
тыжыгъ:

— Ащ фэди хэлъынк-ли мэхъу.

Тхылым усэу дэтхэм сызэджэм
сш-лошъ кьыгъэхъугъэ шъхъэу фиш-
лыгъэм ащ фэдэ мэхъанэ зэрэритыгъэр.
Иш-лылэныгъэ гъогу ахэм ашызэф-
хысыжъэу, иныбджэгъухэм, ила-
хылхэм, иунагъоу, цыфэу ыгук-лэ зы-
пэблэгъагъэхэм осыет кьафеш-лыжъэу
кьысышхыгъэу. Ауштыгъэу сыдэу хъумэ
кьыпш-ломыш-лына усэу «Синыб-
джэгъухэр, шъо сышъуфэрэз»... зы-
филорэм узеджэрэм:

*Сэ синыб-лэжэгъухэр,
шъо сышъуфэрэз, —*

*Сызышычэфыми
кьыздежъугъэштагъ,
Зыщысикъыными шъусигъусагъ,
Шъо шъуишъынкъагъэ
зэу сыфэрэз!*

Етланэ ишъхъэгъусэ зыфэгъазэшъ,
мырэуштыгъэу кыло:

*Шъхъэгъусэ закъор,
о сыпфэхъугъ —
Сылыгъу-лысти уимыгъэц-штагъ,
Лыуз охыми кьыздэпш-лыгъ,
О уихыгъэ зэу сыфэрэз!..*

«Скъохэр, кьышъос-лэ» зышъхъэ
усэми кьыхъышъэ бэу зэримыгъэш-
лэжыштыгъэу ыгук-лэ кьызыреш-лагъэр:

*Скъохэр, кьышъос-лэ
Жыгъо зэрэц-лыгъ,
Бжыхъэм ифыртынэ
Осыр зэрелъас,
Сэри сшэжысэп,
Сш-лэ охътэ чы-лэр,
Си-лэу сэ ситыгъэ
Гъаш-лэм нахъ цэк-луас...*

Ары, хъукъуагъэп усаклор. А усэ-
хэр зыдэт тхылыр кьызыдэк-лым ыуж
бэу ыгъэш-лэжыгъэп. 1995-рэ илъэ-
сым, мэзаем и 7-м ижыбгъэ чы-лэ
темыжгъахъэу, тыгу ригъэуш-лыгъэу
кьэбар гухэк-лыр кьыт-лэи-лэсыгъ.
Ыныбжъ илъэс 64-м нэмысыпагъэу
ныбджэгъу хьалэлыштыгъэр, усэ-
к-ло иныгъэр тхэк-лыжыгъэ. А мафэм кы-
шыублагъэу зэхэтхыжырэп Хьами-
дэ ымэкъэ шъаби, исэмэркьэу дахи,
ыгу кыде-лэу иусэхэм кьытфаджэуи.
Иныбджэгъухэмк-лэ тыгу лыпсыр
пызыгъ, нэпсыбэ фэдгъэхыгъ, ау
тфэхъу-тфэмыхъуми теуцоллагъ Тхэм
игъоу ыльагытагъэм. Охътабэ темы-
шлагъэу а илъэс дэдэм ипсэогъугъэ
Нэфсэти к-лэлэжыжыгъ.

Цыфыр Тхэм дунаим кьызыф-
тыригъэхъуагъэр Хьамидэ ыгъэц-
к-лагъ. Илъэпкэ лыгъэк-лодагъ, шъэуи-
т-лу дунаим кьытыригъэхъуагъ —
Сэфэррэ Муратэрэ. Фэлэк-лыштым-
к-лэ илъэпкэ фэусагъ, идахэ ылуагъ.
Ыкъуит-лу ежъ фэдэу цыфыш-лу хъу-
гъэх. Врахъэшъ, цыфхэм япсауныгъэ
фэгумэк-лэхъу, алъэк-лэ кьамыгъанэу,
яштыгъу арагъалоу л-оф аш-лэ. Ятэ ты-
зэриныбджэгъугъэр ащымыгъушшэу
тыдэ тыщалэгъугъэми нэгъуш-лоу,
кьытфэц-лэхъу кьытпэгъок-лыхъэшъ,
инэу тафэрэз. Ахэм яльфыгъэхъу Хьа-
мидэ кьылыгъэжыжыгъэхэм, кьо на-
хыжыным ипшъашъэу Данэрэ ишъаоу
Руслъанрэ янэжъ, ятэ ясэнахъат зэ-
рагъэгъотыжыгъэ, нахык-лэм, Муратэ
ишъаоу Рэщыди, к-лэлэ ишыгъэ дэхэ-
шхо хъугъэ. Ахэм зэрэащыгуш-лук-лы-
рэр Хьамидэ ыжэ дэк-лыштыгъэп, ар
кьызыщырилотык-лырэу усэхэри илэх.

Бэрэтэрэ Хьамидэ псаоу шылагъэмэ,
мы илъэсым, бэдзогъу мазэм (июль)
ыныбжъ илъэс 80 хъуштыгъэ. Пэса-
шъэу дунаим ехыжыгъэми, лъэуж
дахэ кьыгъэнагъ. Иусэхэр дышъэ зэ-
рыбл, егъэш-лэрэ к-лэнэу адыгэ лъэп-
кыым кьыфэнагъэх. Урыс тхэк-лошхо-
штыгъэу А. С. Пушкиным илэрымыш-
лау зыфигъэушхыжыгъэм кьызы-
рэщиорэм фэдэу, «народым ильагъоу
ащ ек-лурэр егъаш-лэми хэк-лок-лэштэп».
Арышъ, Хьамидэ дунаим ехыжы-
гъэми, джыри шы-лэ, бэри шы-лэшт. Ащ
ш-лошъхъуныгъэу фыс-лэу ситхыгъэ
кьэсэхъу.

ПЭНЭШЪУ Сэфэр.

«ДЭНЭ ГЪОГУМ» ия III-рэ ДУНЭЕ ЗЭНЭКЪОКЪУ

Москва — Мыекъуапэ —

Шъачэ

Дунэе автораллинеу «Дэнэ гъогур» ящэнэрэу зэхашэ. Москва игупчэ непэ щаублэныш, Олимпиадэ джэгунхэр 2014-рэ ильэсым зыщыкшоштхэ

кълэу Шъачэ бэдзэогум и 16-м щаухынэу щыт. Зэнэкъокъум хэлажъхэрэр Адыгэ Республикэм игъогухэм къарыкшоштх. Спортсменхэм, хъаклэхэм апае Мыекъуапэ дэжэ концерт цызэхашэшт, лъэпкъ шэнхэбзэхэр, лэшагъэхэр къэзылотэрэ пкъыгъохэр кысчагъэлъэгъоштх.

Орэдыло ныбжьыкълэ Жъакъщэкълэ Маринэ концерт хэхыгъэхэм ахэлажъ, мэкъэ дахэкълэ адыгэ ордэхэр къащелэх.

Пэшорыгъэшъу кызырэталауагъэмкълэ, дунаим ихэгъэгуи 190-рэ «Дэнэ гъогум» изэнэкъокъу зэрэклорэм телевизорымкълэ еплъынхэ алъэкълэшт. Раллим иапэрэ зэхашаклоу, командэу «КамАЗ-мастерым» ипашэу, спортсмен цэрылоу Семен Якубовым зэнэкъокъум мэхъанэу ритыщтыгъэм зыкълэты. Апэрэ зэлуклэгъухэр Казань щаублэхи, Ашхабад щаухыгъагъэх. Ятлонэрэ зэнэкъокъур, гъогоу Санкт-Петербург — Шъачэ шыкълуагъэр, я XXII-рэ Клымэфэ Олимпиадэ джэгунхэм афэгъэхыгъагъ. Ионыгъом и 11 — 18-м спортсменхэм ялэпэлэсэныгъэ кыагъэлъэгъуагъ.

Ящэнэрэ зэнэкъокъур агъэхъазырзэ, Урысыем и Премьер-министрэу Владимир Путиным «Дэнэ гъогум» зызыриушъомбгъурэр хигъэунэфыкълэ. Раллим изэхэщкло куп итхъаматэу агъэнэфа-

гъэр вице-премьерэу, Урысыем Олимпиадэмкълэ икомитет ипрезидентэу Александр Жуковыр ары.

«Дэнэ гъогум» хэлэжъэнэу зегъэхъазыры спортсмен цэрылоу Ханс Стейси. Апэрэ чыплэхэм афэбэнэштх Леонид Новицкэр, Стефан Петрансель, Кшишто Холлович, нэмыкълэхэри. Урысыем иэкипажхэу Борис Гадасиныр, Юрий Боровиковыр, Алексей Беркут, Антон Мельниковыр, нэмыкълэхэри теклонегъэм икыдэхын хэлэжъэштх.

Экипажхэм къаклушт гъогум, блэкълэгъэ ильэсым елтыгъэмэ, зэхъоклыныгъэ инхэр фэхъгъэх. 2010-рэ ильэсым ебгъапшэмэ, ар километрэ 700-кълэ нахь макълэ хъугъэ. Мы ильэсым пшэхъо гъогухэр нахьыбэх. Москва кыкълэхэу Липецк кызырэсыштхэмрэ «Липецк — Волгоград» зыфилорэ гъогумрэ зыкълэ зэфэ-

дэхэп. Экипажхэр ошлэ-дэмышлэу гъогу кыинхэм атэхъаштх. Астрахань кыкълэхэу Ставрополь кызынэсыхэкълэ, пшахъом хэтыхэу автомобильхэмкълэ бэрэ зэнэкъокъуштх. Ставрополь кыкълэхэу, Мыекъуапэ кызырэнэсыштхэри тшлогъэшлэгъон. Етлэ гъогухэр, гъогу псыгъохэр, сапэм лъэшэу зыкълэзыщылэтырэ гъогухэр экипажмэ апэ илгыштх. Кавказ шъолъырым икълэушхъэ дахэхэр кызылгъабыхъэзэ, Мыекъуапэ икълэнышъ, Шъачэ нэсыштх.

— Зэнэкъокъур тинэплэгъу идгъэкълэрэп, — ело АР-м лъэпкъ Иофхэмкълэ, лэклэб къэралхэм ашыпсэурэ тилъэпкъэгъухэм адырлэ зэпхыныгъэхэмкълэ ыкли кълэбар жъугъэм иамалхэмкълэ и Комитет итхъаматэу Шъхъэлэхъо Аскэр. — «Дэнэ гъогум» хэлэжъэрэ спортсменхэм спортым имызакъоу, политикэ зыхэлэ Иофгъохэри агъэцаклэх. Адыгэ Республикэм идэхэгъэ, ипсэукълэ хъакълэмэ тигуапэу ядгъэшлэгъушт.

— Искусствэм ехыллэгъэ Иофгъохэр «Дэнэ гъогум» шызэхэтшэштх, — кълэуатэ АР-м культурэмкълэ иминистрэ иапэрэ гуадзэу Нафиса Васильевым. — Художественнэ купхэм ахэт артистхэр арых нахьыбэу хэлэжъэштхэр. Тиорэдхэмкълэ, тикълэ-шъохэмкълэ Адыгэ Республикэм ищылэкълэ хъакълэмэ ядгъэлъэгъушт.

— Ятлонэрэ зэнэкъокъум икультурнэ программэ сигуапэу сыхэлэжъэгъагъ, — ело орэдыло ныбжьыкълэу Жъакъщэкълэ Маринэ. — Адыгэ ордэхэр къэсэлэх. Искусствэр шлу зыщальэгъурэ унагъом сыщанлугъ. Адыгэ къэралыгъо университетым искусствэхэмкълэ институт сыщеджэзэ, Урысыем изаслуженнэ артисткэу, Адыгеим инароднэ артисткэу Нэхэ Тэмарэ сишлэныгъэ хэгъэхъоным фэшл ишлогъэшхо кысыгъэкълэ. Концерт хэхыгъэхэм сахэлажъэзэ, лъэпкъ искусствэм гукълэ нахь пэблагъэ сэхъу.

Гъогумаф, «Дэнэ гъогур!», Тхэм шлукълэ ти Адыгэ Республикэ тыщызэлугъакъл!

АРХЕОЛОГИЕМРЭ ТИГУМЭКИХЭМРЭ

Унэшъо хэхыгъэ амыштэ хъушштэп

Адыгэ Республикэм иархеолог цэрылохэу Лэупэкълэ Нурбийрэ Тэу Аслъанрэ ягумэкълэхэр кытало ашлоигъоу гушылэгъу кытфэхъугъэх. Анахъэу ягупшысэ кысчыхагъэщы ашлоигъуагъэр Москва, Санкт-Петербург, нэмыкълэ кълэ археологхэр кыкълэхэу Адыгеим кызыкълэхэкълэ, тиреспубликэ шыщхэр гъусэ ашлынхэр ары.

— Хэбзэ шапхэу щылэм тыщыгуаз, — ело Лэупэкълэ Нурбий. — Москва щыпсэурэ археологыр Адыгеим кызыкълэхэкълэ, ищыкълэгъэ тхылгъхэр ыгъэхъазырынхэшъ, тэ кытэмыупчлэу тилуашъхэмэ ятлон фит. Ары шъхъае, кыгъотырэ пкъыгъор зыфэдэр тэ сыдэуштэу зедгъэшлэгъушт?

— Ильэс 30 хъугъэу археологием сыпыл, — зэдэгущы-лэгъур лъегъэкълуатэ Тэу Аслъан. — Сэ ясымыгъэлъэгъугъэ Гуашъхъэ Москва, Санкт-Петербург яархеологхэр щытлагъэхэу къэсшлэгъырэп. Гъогум тетэ-щэх, тарихым щытэгъэгъуазэх, ау пкъыгъоу кыагъотырэр тамы-

гъэлъэгъуми хъушштэу кълэбархэр агъэлэх. Етлани анахъэу гум кълэрэр Урысыем икълэлэшхохэм къарыкълэрэ археологхэм наукам «ижъуагъо» хъугъэхэу залытэжъызэ, Адыгеим шыщхэр пидзы зэрашлэхэрэр ары.

«Сыда археологием шъо хэ-шъушлэхыкълэрэ?» кълэалоуи кысхэкълэ.

— Москва кыкълэгъэ археологым лъытэныгъэ фэтымшлэу, хъакълэр дгъэлъэлэпн тымылэкълэу шытэп, — ело Лэупэкълэ Нурбий. — Иоф ашлэ зыхъукълэ аш-

хъагъ уитыныри кьедгъэкълупэрэп, ау ялофшакълэ, кыагъотырэ пкъыгъохэмэ тэри тащыгъозэн фае.

— Техникэ дэгъу зылэкълэлыр зэрэфаеу малъыхъо, тарихь пкъыгъохэр кьегъотых, — кълэуатэ Тэу Аслъан. — Тэ хэтэпэмых ташлэызэ, ежъхэр зэрашлоигъоу зеклохэу бэрэ тэлэгъух. Арэушштэу археологие Иофхэр лъыкълэ-тэштхэмэ, Адыгеим тарихь члэ-нэгъэшхо ышлэшт.

Адыгеим щымыпсэурэ архео-

логхэм нахьыбэрэмкълэ ялофшакълэ тызыкълэмыгъэрэрэр шлэгъэп. Ежъхэм гухэлъэу ялэр ары шы-лэныгъэм щыпхыращырэр. Зэрэфаехэм тетэу Гуашъхъэм етлэх, тарихь кълэбарэу аугъоирэр члау-кълэшэн алъэкълэшт. Мыекъопэ культурэр дунаим щызэлъашлэ, ау икълэбар шыпкъэм тетэу зэра-гъэфагъэп, атхыгъэп. Резепки-нымрэ Трифоновымрэ Адыгеим кысчагъотыгъэ пкъыгъохэр тэ тимыхэу кълэлоуи кыыхэкълэ. А. Тэумрэ Н. Лэупакълэмерэ зэралытэрэмкълэ, кытфэмы-шъыпкъэ археологхэм тилъэпкъ итарихь ылапсэ тлэ-кълэхы. Тарихьыр зэрэзныш-хагъэр зэпауышъ, тичлэгу кысчагъотыгъэ пкъыгъохэр адыгэмэ ямыягъэхэу ащагъэ-хъуным пылтых.

Францием кыкълэгъэгъэхэ археологхэм ялофшакълэ тигъэрэ-зэгъагъ. Мыекъопэ культурэмрэ Азием икультурэрэ зэрэзпхы-гъэхэр агъэунэфыгъагъ. Мыекъопэ джэрз пкъыгъохэр зы-ми хэлъуакълэхэрэп. Титарихь дэгъоу тшлэным, члым члэл тарихьым тащыгъозэным пае унэшъо хэхыгъэ апэу тиреспубликэ шамыштэ, археологхэр Адыгеим пае рамы-гъаджэхэ хъушштэп. Хъунклэкълэ-хэр тичлэгу шэхъушлэх. Тэр-тэрэу тичлэгу итарихь кълэтымухъу-мэ, зэтымыгъашлэу тилофхэр лъыкълэотэштхэп.

Сурэтым итхэр: археолог цэ-рылохэу Лэупэкълэ Нурбийрэ Тэу Аслъанрэ.

Нэкълугъор зыгъэхъазырыгъэр ЕМТИЛЪ Нурбий.

Зэхэзышагъэхэр:
Адыгэ Республикэм
и Къэралыгъо
Совет — Хасэр,
иминистрэхэм
я Кабинет

Къыдзыгъэкълэрэ:
Адыгэ Республикэм
лъэпкъ Иофхэмкълэ,
лэклэб къэралхэм
ашыпсэурэ тилъэп-
къэгъухэм адырлэ
зэпхыныгъэхэмкълэ
ыкли кълэбар жъу-
гъэм иамалхэмкълэ
и Комитет
Адресыр: ур.Кре-
стьянскэр, 236

**Редактор
шъхъалэр**

**ДЭРБЭ
ТИМУР**

**Редактор
шъхъалэм иапэрэ
гуадзэр
АУЛЪЭ Руслъан**

**Редактор
шъхъалэм
игуадзэр —
пшъэдэкълэжъ
зыхьырэ
секретары
ХЪУРМЭ Хъусен**

**Пшъэдэкълэжъ
зыхьырэ
секретары
НЭПШЭКЪУЙ
Заур**

**Редакциер
зыхъышлэр:**
385000,
кълэ. Мыекъуапэ,
ур. Первомайскэр,
197.

Телефонхэр:
приемнэр:
52-16-79,
редактор шъхъалэм
иапэрэ
гуадзэр:
52-49-44,

редактор гуадзэр-
пшъэдэкълэжъ зы-
хьырэ секретары:
52-16-77.
E-mail:
adygvoice@mail.ru

**Зыщаушыхъаты-
гъэр:**

Урысые Федерацием
хэутын Иофхэмкълэ,
телерадиокълэтын-
хэмкълэ ыкли зэлъы-
лэсыкълэ амалхэмкълэ
и Министерствэ
и Темыр-Кавказ
чыплэ гъэлоры-
шлэп, зэраушыхъа-
тыгъэ номерыр
ПИ №10-3892

**Зыщыхаутирэр
ОАО-у
«Полиграф-ЮГ»,
385000,
кълэ. Мыекъуапэ,
ур. Пионерскэр,
268**

**Пчъагъэр
4306
Индексхэр
52161
52162
Зак. 1752**

Хэутыным
узыкълэгъэхэнэу щыт
уахътэр
Сыхъатыр 18.00
Зыщыкълэгъэхэ
уахътэр
Сыхъатыр 18.00